A man with glasses and a lightbulb on his head, pointing upwards with both hands. The background is dark, and the lightbulb is glowing. The man is wearing a blue shirt and a tie.

Thema: taal tussen de regels

Over non-verbale communicatie

Met onder meer:

**Toontjes, blikken, zuchten:
'special effects' in de spreektaal**

Het nut van gebaren

Hoe werken spreekpauzes?

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a

2596 HL Den Haag

telefoon: 070 - 356 12 20

fax: 070 - 392 49 08

e-mail: info@onzetaal.nl

Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

**Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
van 10.00 tot 12.30 en van 14.00
tot 15.30 uur (€ 0,80 per minuut);
e-mail: taaladvies@onzetaal.nl**

Onze Taal op internet:

www.onzetaal.nl

(webredacteur: Raymond Noë)

Taalpost

Zie www.taalpost.nl; redactie:

Erik Dams en Marc van Oostendorp

Woordpost

Zie www.woordpost.nl; redactie:

Taaladviesdienst

Het Genootschap Onze Taal (opgericht in 1931) stelt zich ten doel het verantwoord gebruik van de Nederlandse taal te bevorderen en aan hen die haar gebruiken meer begrip en kennis daarvan bij te brengen. Het maandblad *Onze Taal* (oplage 33.000) wil op prettig leesbare en taalkundig verantwoorde wijze inzicht geven in alle zaken die het taalgebruik betreffen. De bijdragen in het tijdschrift weerspiegelen niet noodzakelijk de mening van de redactie.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de redactie nodig. De redactie betracht altijd de grootst mogelijke zorgvuldigheid bij het regelen van overnamerechten van illustraties e.d. Wie toch meent zekere aanspraken te kunnen maken, verzoeken wij contact op te nemen met de redactie.

Redactie

Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureau redactie

Saskia Aukema
Laurien Boekhoff-Talsma
Raymond Noë
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers

René Appel, Ton den Boon, Aaf Brandt Corstius, Frank Dam, Gaston Dorren, Jan Erik Grezel, Joop van der Horst, Frank Jansen, Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Berthold van Maris, Guus Middag, Marc van Oostendorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders, Noline van der Sijs, Matthijs Sluiter, Arjen van Veelen

Secretariaat

drs. P.H.M. Smulders, directeur
Elly Molier
Liane Pagie

Taaladviesdienst

Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Aleid van de Vooren-Fokma
Wouter van Wingerden

Vaste adviseurs

Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders; taal-
verandering: Joop van der Horst; etymo-
logie: Marlies Philippa, Noline van der
Sijs; woordenboeken en idioom: Riemer
Reinsma

Het genootschap werkt samen met
de universiteiten van Amsterdam,
Delft, Eindhoven, Groningen, Leiden,
Nijmegen, Oldenburg (Duitsland),
Tilburg en Utrecht, de Fryske Akademy,
het Instituut voor Nederlandse Lexico-
logie en het Meertens Instituut.

Bestuur Genootschap Onze Taal

mr. E.J. (Ernst) Numann, voorzitter
drs. E.H.M. (Els) Goossens, secretaris
G.F. (Geert) Raateland, penningmeester
mr. G.C. (Gert) Haverkate, vicevoorzitter
mr. drs. L. (Bert) Jongasma,
drs. J.H.J. (Jan) Luif, H.S.W. (Henny) Stoel,
lic. M. (Martine) Tanghe, drs. L. (Leo)
Voogt, drs. M.I. (Mieke) van der Weij,
drs. A.J.A. (Alof) Wiechmann

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.

Prijs los nummer € 5,-.

Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, België, Suriname,
Aruba, Curaçao en Sint-Maarten € 31,-
per jaar; buitenland binnen Europa
€ 43,50 (per luchtpost € 45,50);
buitenland buiten Europa € 53,50
per jaar.

Digitale *Onze Taal* € 31,-; in combinatie
met 'papier' abonnement € 14,-.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 26,- per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.

Voor mensen met een leeshandicap is
Onze Taal ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 77.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)

Druk: Senefelder Misset, Doetinchem

ISSN 0165-7828

Foto: Clizia Welker

“

We kunnen het gesticuleren
wel laten, maar dan komen we
moeizamer uit onze woorden.

”

Gianluca Giorgolo (blz. 150)

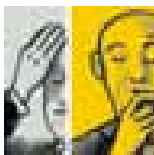
Thema: taal tussen de regels

148 Paulien Cornelisse

Toontjes, blikken, zuchten

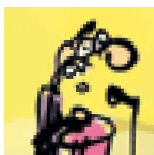
'Special effects' in de spreektaal

150 Gaston Dorren

Denken met het lijf, luisteren met de ogen

Het nut van gesticuleren

154 Marc van Oostendorp

Een gesprek ontwrichten met stiltes

De functie van luidheid, toonhoogte en spreekpauzes

156 Greet Kral

Politici in beeld

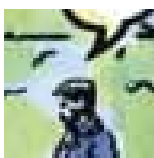
Non-verbale communicatie op het Binnenhof

160 Marieke Kolkman

Fileflirten en snelwegschelden

De taal van de automobilist

162 Marc van Oostendorp

Boer roept 'ja!'

De vele betekenissen van een bevestiging

En:

153 Gebaren internationaal

153 Toen in ... juni 2010: middelvinger

159 Zong: je eigen kamer

164 Ingepakt: dingen van de grond krijgen

165 Horstlog: het strottehoofd

En verder

172 'Vergeleken met Hitler'

173 Congres Onze Taal 2011

Foto omslag:
Tom Croes

Rubrieken en series

165 Taaltest

166 Reacties: vergeten kamptaal; dubbel blank; slagzinwedstrijden; schot voor de boeg; eerlijk; respect; verkleinwoorden; Geenstraat

169 Vraag en antwoord: uit()gelachen; voor elk/ieder wat wils; waagschaal/weegschaal; enkelvoud van Roma; libel(le); Kluun(s) en Kochs boeken

170 Aanbiedingen voor lezers

171 Iktionaire: naïeve taalkunst

173 Van Aaf tot z: goki goki

174 Onze taal is de beste [3]: de efficiëntie van onze beleefdheidsvormen

175 Hom of kuit: moet je in een gesprek taalfouten corrigeren?

176 Tamtam: taalnieuws

177 Taalergernissen

177 Gesignaleerd

178 InZicht: Van rekenmachine tot taalautomaat, en andere nieuwe taalboeken

179 Lezer

180 Ruggespraak

Taal tussen de regels

Letters, woorden, zinnen – dat is waaraan je denkt als het over taal gaat. Maar hoe zit het met gebaren maken? En hoog (of juist laag) praten? Wel of niet een colbert aandoen?

Volgens de wetenschap spelen zulke non-verbale signalen een niet te onderschatten rol bij het communiceren – misschien niet de hoofdrol, maar dan toch zeker een belangrijke bijrol. Daarom staan we in dit themanummer eens uitvoerig stil bij de middelvinger in het verkeer, het knipperen met de ogen, het verheffen van de stem, kortom: bij taal tussen de regels.

Foto: Tom Croes

Toontjes, blikken, zuchten

‘Special effects’ in de spreektaal

Woordjes als *mja*, *hm* of *o* krijgen in een gesprek pas echt betekenis door de manier waarop ze worden uitgesproken. En dat luistert nauw. Ogen open of dicht, toon omhoog of toon omlaag: het is een wereld van verschil. Paulien Cornelisse inventariseert de subtielste technieken.

Tekst en illustraties:
Paulien Cornelisse

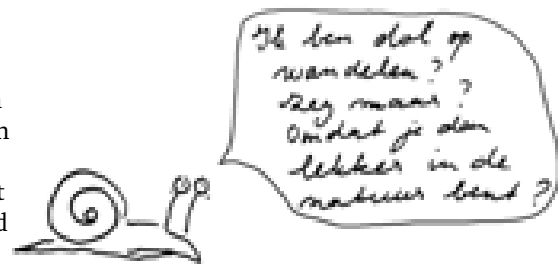
Dit stuk is onschrijfbaar. Want het gaat over de toon die we aanslaan, de zuchten die we slaken, de adem die we inhouden, kortom, alles wat we juist niet opschrijven. Terwijl zulk soort dingen zo belangrijk zijn om elkaar goed te begrijpen. Dat besef je pas goed als je weleens met iemand hebt gechat op internet. Grapjes worden serieus opgevat en op serieuze mededelingen wordt geantwoord met ‘ROTFL’ [rolling on the floor laughing – red.]. Op internet krijg je veel sneller ruzie met elkaar. Dit is waarom mensen zo kwistig strooien met emoticons ☺, en overal haastig *haha* achter zetten als ze iets leuk bedoelen. ‘Nou, kom maar niet op bezoek, ik krijg de troep nooit op tijd opgeruimd, HAHA.’ Er is hier nauwelijks sprake van humor, maar vooral van angst om onhartelijk over te komen.

Nu dan toch een poging op te schrijven wat we niet zeggen, maar wat we tussen de regels door toch overbrengen. Hoe kleden we onze mededelingen aan? Met welke toontjes, blikken, zuchten? En wat brengen deze ‘special effects’

teweeg? Een kleine inventarisatie van de tien belangrijkste technieken.

1. Toon omhoog

De toon van je zin omhoog laten gaan is Limburgs. En verder straalt het vooral onzekerheid uit. ‘Ik heet Annelies? En ik wil zeg maar iets met mensen doen? Daarom ben ik psychologie gaan studeren?’

Ik heb weleens iemand ontmoet die een keer of tien per minuut zei: ‘o JA?’ Waarbij de *ja* omhoogging. Het was een beetje raar, maar het had ook wel iets geïnteresseerds. Beter dan iemand die de hele tijd ‘O ja’ zegt, met de *ja* naar beneden.

2. Toon omlaag

'O ja' met de *ja* naar beneden is dus ongeïnteresseerd. Alsof alles allang bekend is. 'Ik heb geluncht op Paleis Noord-einde!' 'O ja.' Nodigt niet echt uit tot doorvertellen.

Aangaande laag praten doe ik alhier een voorspelling. Meisjes van begin twintig gaan de komende jaren veel lager praten. Waarom ik dat denk? In Amerika is het al een tijdje aan de hand. Daar praten meisjes soms zó laag dat het een soort kraken wordt, met afgeknepen keel. Wel af en toe hoge piepgeluidjes ertussendoor natuurlijk, anders ben je niet meer geloofwaardig als meisje. Als ik gelijk blijk te hebben, dan staat het hier alvast genoteerd, en als er niets gebeurt, dan hebben we het er verder niet meer over.

3. Hoog-laag-hoog

Je kunt, als je wilt, binnen één woord vele keren van toon veranderen. Dit wordt gedaan door mensen die zich wentelen in de eeuwige nuance.

4. Mond dicht

Praten met je mond dicht, dat kan natuurlijk niet (tenzij je een buikspreker bent). Maar er bestaan wel mensen van wie je ziet dat ze hun mond het liefst niet open zouden doen. Deze mensen beginnen al hun uitspraken met een *m* of een *n*. Stel je voor een ijsje te halen, dan is het 'Mja.' Vraag je of het leuk was in het weekend, krijg je 'Nja.' Vertel je zelf een leuk verhaal, dan is de reactie: 'Mm.'

Dit zijn mensen die moeite hebben met enthousiasme, die gesloten zijn, en om dat duidelijk te illustreren sluiten ze dus ook de mond. Je moet er niet aan denken een relatie met zo iemand te hebben; hoewel er ook weer mensen zijn die er een uitdaging in zien om zulk soort oesters open te wrikken.

5. Ogen dicht

Iemand die zijn/haar ogen dichthoudt tijdens het luisteren kan de spreker tot geweldsdaden drijven. Daarvan ben ik overtuigd. Vooral als de persoon met de dichte ogen er begrijpend bij gaat knikken, als om duidelijk te maken: je hoeft mij niets te vertellen, ik begrijp alles vanzelf al. Neemt de persoon met de gesloten ogen zelf het woord, dan is dat meestal: 'Hhhhja, tuuuulijk ... Hhhhja maar dat is ook heel lastig. Je zou toch eens naar je aura moeten laten kijken. Ik voel heel veel onrust bij jou.' Die onrust komt doordat er iemand al een minuut met z'n ogen dicht tegenover je staat.

6. Ogen open

Aangekeken worden is fijn, maar alles kan doorslaan. Iemand die je de hele tijd strak aankijkt is doodeng. Dat komt waarschijnlijk doordat leeuwen dat ook doen als er een lekker hapje aan komt lopen.

Het beste is eigenlijk om iemand af en toe aan te kijken, en af en toe niet. En op gezette tijden te knippen. Waarbij er zorg voor moet worden gedragen dat er niet vervallen wordt in het 'sociaal-klimmend wegstijgen': het voortdurend scannen van de ruimte op zoek naar belangrijker mensen.

7. Hummen

'Huh.' 'Huh.' 'Hhhja.' 'Hm.' 'Mhuh.' 'Hh.' Mensen doen dit voortdurend. Het moedigt de gesprekspartner aan om door te blijven praten.

Radiomakers moeten het hummen juist afleren, omdat het irritant klinkt en er trouwens ook niet meer in citaten geknipt kan worden als er op de achtergrond gehumd wordt. Ik ben weleens geïnterviewd voor de radio, en dat is een heel raar gevoel. Iemand is hele-

maal stil, maar knikt ondertussen aanmoedigend. Nu ik dit zelf heb meege maakt, hoor ik het ook op de radio als een geïnterviewde van zijn apropos raakt door het gebrek aan gehum. Hij klinkt verward, afgeleid, en pas na een tijdje raakt hij eraan gewend.

8. Adem inhouden / adem loslaten

Probeer dit mee te acteren, anders is waarschijnlijk niet te snappen wat ik bedoel.

Persoon 1: 'Heb je zin om mee te gaan naar dat vakantiehuisje in de Ardennen?'

Persoon 2: Ademt luidruchtig in. Houdt adem in. Brengt kin naar borst. Draait ogen naar boven. Wanneer ademnood ontstaat, laat hij in een plof de adem ontsnappen en zegt tegelijkertijd: 'Ja ...'

Zou Persoon 2 meegaan naar het huisje in de Ardennen denkt u? Of zal hij/zij de komende weken op uitvluchten zitten te broeden?

9. Hard praten

Hard praten, dat kan op verschillende manieren. Er zijn mensen (bejaarden vaak) die zichzelf niet goed meer kunnen horen en daarom hard gaan praten. Er zijn ook mensen die zich nogal uitbundig in het uitgaansleven begeven, en die niet meer gewend zijn dat er momenten zijn dat je níét over keiharde muziek hoeft heen te praten. Dit zijn de mensen die vaak achter je zitten in een restaurant. Meestal hebben ze het over de verbouwing van de badkamer of een ander interessant onderwerp.

En dan is er nog het intimiderend hard praten. Ik hou er niet van om namen te noemen, maar vooruit: Sven Kockelmann. Die presenteert een ochtendprogramma bij Radio 1, waarin hij mensen uit het nieuws interviewt. De mensen die hij interviewt, klinken altijd wat angstig, kruiperig bijna: 'Ja, mijnheer Kockelmann, ik begrijp wat u bedoelt mijnheer Kockelmann.' Ik ben er bijna zeker van dat dit komt door het volume van mijnheer Kockelmann. 'Die bezuinigingen! Was dat nou nodig! Niet echt hè!'

10. Zacht praten

Zacht is Kracht. Zo luidt een spreekwoord dat ik zojuist bedacht heb. Wie zacht praat, gaat ervan uit dat iedereen z'n best zal doen om hem/haar te horen.

Er zijn natuurlijk ook zachtpratende die te verlegen zijn om hun stem te verheffen. In dat laatste geval geldt het ook zojuist door mij bedachte spreekwoord: Zacht is Onmacht. ■

Denken met het lijf, luisteren met

Het nut van gesticuleren

Als onze mond praat, praten handen en gezicht mee. Mogen ze dat niet, dan komen we moeilijker uit onze woorden én gaat er informatie verloren. Maar ook als we onze gebaren slecht timen, hindert dat de communicatie. Hoe belangrijk is die timing? Taalkundige Gianluca Giorgolo onderzocht het.

Gaston Dorren

Is onze communicatie voor het grootste deel non-verbaal, zoals vaak beweerd wordt? Was het maar waar! Dan konden we buitenlandse films behoorlijk volgen zonder ondertiteling. Het misverstand is gebaseerd op onderzoek uit 1971, van de Amerikaanse psycholoog Albert Mehrabian, die enkel beweerde dat we gevoelens en overtuigingen hoofdzakelijk met lichaam en intonatie overbrengen. De woorden zouden maar voor zeven procent meewegen.

Bestaat de communicatie over andere zaken dan gevoelens en overtuigingen dan voor honderd procent uit taal? Dat nu ook weer niet. Als onze mond praat, praten onze handen en ons gezicht druk mee, en zelfs ons hele lijf mompelt er instemmend doorheen. Elke luisteraar

houdt dat goed in de gaten, veelal onbewust. Toch heeft de taalkunde het verschijnsel lange tijd links laten liggen. Ze schrok pas wakker nadat pionierende onderzoekers in de jaren zestig hadden ontdekt dat de gebarentalen van doven even rijk zijn als het Nederlands en andere gesproken talen, met een grote woordenschat, een subtiele grammatica en nog veel meer. Vervolgens ontstond er ook aandacht voor de gebaren van horende mensen – het verkeerd geïnterpreteerde onderzoek van Mehrabian is er een voorbeeld van. Die vormen lang geen complete taal, maar een (klein) deel van onze gebaren heeft wel een specifieke betekenis, van het V-teken tot de opgestoken middelvinger. Voor Nederland en Vlaanderen hebben schrijver Herman Pieter de Boer en tekenaar Pat

Andrea die zogeheten ‘emblemen’ vanaf eind jaren zeventig in beeld gebracht, ook in boekvorm, het meest recent in *Het groot gebarenboek der Lage Landen* (2004).

■ LIJFELIJKE HERINNERING

Het grootste deel van de tijd zitten we dus niet van zulke tekens te maken, maar ook dan zitten we al pratend amper stil. We gesticuleren, grimassen en veranderen van lichaamshouding. Ook als we telefoneren, gaan we daarmee door, ja zelfs als we door blindheid de gebaren van anderen nooit hebben waargenomen. We kunnen het niet laten, lijkt het wel.

“We kunnen het wel laten, maar dan komen we moeizamer uit onze woorden”, zegt Gianluca Giorgolo, die afge-

Illustratie: Matthijs Sluiter

lopen najaar in Utrecht promoveerde op 'spraakbegeleidende gebaren'. "Als we gebaren, redeneren we gemakkelijker, ons lichaam helpt ons denken. Rekenen bijvoorbeeld gaat vlotter als je beweegt. Nee, niet tellen op de vingers, gewoon bewegen."

Dat komt, zegt hij, doordat ons brein de betekenis van allerlei woorden niet alleen als abstract begrip opslaat, maar ook als een lijfelijke herinnering – taalkundigen spreken van 'belichaamde semantiek'. Giorgolo: "Bij het woord *klap* stellen we ons voor hoe het is om een klap te geven en te krijgen. De betekenis van *tafel* omvat mede hoe zo'n ding eruitziet en aanvoelt en welke vormen het allemaal kan hebben." Ook bij aantallen en hoeveelheden, belangrijk bij rekenen, hebben we zulke associaties.

■ RUIMTE

Met onze gebaren – en onder dat woord verstaan Giorgolo en zijn vakgenoten ook gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen – helpen we dus onszelf, maar tegelijkertijd ook onze gesprekspartners, en daarmee de communicatie. Op drie manieren zelfs: we wijzen aan, beelden uit en delen in.

Dat aanwijzen doen we verrassend vaak en soms subtiel. Bij een uitspraak als 'in dat kastje' zullen we met een vinger of hand naar het bedoelde meubel wijzen, of misschien met kin en wenkbrauwen of een enkele keer met een voet. Maar bij 'in die straat' zal het vrijwel zeker een armgebaar zijn, omdat het bedoelde zich verder weg bevindt. Net zo zullen we bij 'gisteren' vaak een kleine beweging naar achteren maken, maar bij 'jaren geleden' een grotere. Dat we naar achteren wijzen, spreekt overigens niet vanzelf. Er zijn ook volken voor wie het verleden juist vóór hen ligt. Van de toekomst hebben we immers geen weet – en dus ligt die aan de kant waar we geen ogen hebben.

Is 'jaren geleden' al een vrij abstract begrip dat we desondanks aanwijzen, het kan nog abstracter. Giorgolo: "Als ik zeg: 'In de politiek staan twee ideeën tegenover elkaar', dan zet ik die twee ideeën met mijn handen in de ruimte neer. Als ik vervolgens iets over die ideeën ga zeggen, zal ik telkens dát idee in de ruimte aanwijzen waar ik het op dat moment over heb."

Ergens tussen aanwijzen en uitbeelden ligt het verduidelijken van een richting, zoals 'boven' of 'links'. Dat kan erg nuttig zijn, want volgens Giorgolo "maken zelfs mensen die moeite hebben met de woorden *links* en *rechts* zelden een fout met de gebaren". Sommige volken hebben het trouwens zelden over links en rechts en spreken bijna uitsluitend in termen van de vier windstreken. Zou een spreker van het Australische Kayardild mijn kamer binnenstappen, dan zou hij zeggen dat het raam zich ten westen van mijn werktafel bevindt. En dat klopt ook, zoals de late middagzon bewijst die nu door dat raam valt. Toch zouden wij dat 'rechts' noemen. Ondanks die middagzon moeten de meesten van ons ook eerst even nadenken welke windstreek zich aan die kant bevindt. Een Kayardild-spreker heeft die informatie te allen tijde zonder nadenken paraat.

■ GOTISCH OF ROMAANS

Ook gebaren die útbeelden, brengen meer informatie over dan we doorgaans beseffen. Wanneer we voorwerpen noe-

men, voegen onze gebaren allerlei details toe die we niet uitspreken. Hebben we het over een bepaalde tafel, dan zullen onze handen vaak verraden of het om bijvoorbeeld een lage salontafel, een ovale eettafel, een lange vergadertafel of een smalle, hoge zijtafel gaat. Dat soort extra informatie is aan luisteraars (annex kijkers) ook welbesteed. "Als ik spreek van een gotisch kerkraam", zegt Giorgolo, "maar ik teken met mijn handen een romaans raam in de lucht, met een ronde bovenkant, dan zal jou dat waarschijnlijk opvallen."

We zien niet alleen wat de ander uitbeeldt, het beïnvloedt ook de informatie die we opslaan. Stel, persoon A legt aan persoon B een route uit, die persoon B vervolgens aan persoon C doorvertelt. Stelt A zich al pratend een op tafel liggende kaart voor, dan zal hij uiteraard gebaren in het horizontale vlak maken – en B zal dat ook doen wanneer hij het verhaal aan C vertelt. Ziet A daarentegen een wandkaart voor zijn geestes-oog, dan zal hij door zijn gebaren dát beeld op B overbrengen. En inderdaad: C zal ook een denkbeeldige wandkaart te zien krijgen.

Naast voorwerpen lenen uiteraard handelingen zich bij uitstek voor gebaren – tenslotte zijn gebaren zelf een handeling. Als we vertellen dat we 'een kom op tafel zetten', beelden we dat behoorlijk precies uit: we bewegen niet alleen onze handen in de richting vanwaar de tafel zich in onze voorstelling bevindt, maar bootsen ook de houding van de handen na – de kom zou er ongeveer tussen passen. Althans, Nederlandstaligen doen dat zo. Franstaligen hebben die neiging minder. Dat heeft er waarschijnlijk mee te maken, meent gebarenonderzoeker Marianne Gullberg, dat zij het woord *mettre* gebruiken voor zowel 'zetten' als 'leggen'.

■ CONCREET

Abstracte handelingen maken we in onze gebaren concreet. "Als ik een voorstel doe en ik vraag dan: 'Wat denk je ervan?', zal ik daarbij een gebaar maken alsof ik je iets overhandig", zegt Giorgolo. "En dat is natuurlijk ook precies wat ik in overdrachtelijke zin doe."

Ook begrippen van omvang, aantal en hoeveelheid zijn tamelijk abstract. 'Zeven hoge torens' zijn wel concreet, maar 'zeven' en 'hoog' op zichzelf niet. Onze handen zullen dan ook niet zeven torens tekenen, maar zich veel vager uitdrukken: met een aantal verticale bewegingen, meer dan één, maar duidelijk minder dan zeven. Toch kunnen aantallen ook té abstract worden, heeft ►

Foto: Clizia Welker

Taalkundige Gianluca Giorgolo: "Als we gebaren, redeneren we gemakkelijker."

Giorgolo ontdekt: "Woorden als *alle* en *iedereen* lenen zich niet voor gebaren. Althans, we kunnen natuurlijk wel een veelomvattend gebaar maken, maar in mijn onderzoek bleek dat de luisteraar dat niet oppikt. Een woord als *elke* staat te ver van de tastbare ervaring; het is meer een soort logische formule."

De derde functie van gebaren is dat ze onze zinnen indelen. "We slaan als het ware de maat," zegt Giorgolo, "we structureren de informatie in blokjes, in groepjes woorden die bij elkaar horen." Hoe dat precies gebeurt, verschilt overigens weer van taal tot taal. Als wij in het Nederlands 'een boek in de kast leggen', is het gebaar gekoppeld aan *leggen*, dat immers de beweging uitdrukt. Duitstaligen, zo ontdekte de eerdergenoemde Marianne Gullberg, maken de beweging juist bij *in den Schrank* ('in de kast'). Dat het woordje *den*, dat in de vierde naamval staat, de beweging ook uitdrukt, zal daarbij helpen.

■ RETORISCH GEBAREN

Gebaren, of ze nu aanwijzen, uitbeelden of indelen, doen meer dan alleen de inhoud van onze woorden verduidelijken. Zo leiden we er als luisteraar ook uit af dat we aan de beurt zijn om het woord te nemen, of hoe geëmotioneerd de spreker is. Ook hebben we het scherp in de gaten als gebaren 'niet kloppen', bijvoorbeeld bij publieke sprekers die op een kunstmatige manier hun woorden met hun handen kracht willen bijzetten. "Die traditie van retorisch gebaren gaat al terug tot de Klassieke Oudheid", zegt Giorgolo, "en als het goed gebeurt, werkt het ook. Maar het is erg moeilijk. Je kunt als spreker maar beter je han-

den hun gang laten gaan, want als je ze probeert te sturen, gaat het al gauw mis. Er is nu eenmaal een sterk verband tussen de taal en het gebaar. Dat is ook aan stotteraars te zien: op momenten dat hun mond stottert, stotteren hun handen mee."

Dat we als luisteraar inderdaad strenge eisen stellen aan gebaren, bleek wel uit Giorgolo's eigen onderzoek. Hij liet proefpersonen filmpjes zien van sprekende mensen waarin het geluid niet helemaal synchroon liep met het beeld. "Het gebaar mag in het Nederlands hoogstens een kwart seconde voor of na het optimale moment vallen. Komt het eerder of later, dan vinden we dat buitengewoon onnatuurlijk." Mondbewegingen luisteren overigens nog nauwer: als een filmpje niet lipsynchroon loopt, hindert ons dat al bij een afwijking die nog eens een kwart kleiner is.

De timing van de gebaren bleek extra belangrijk als de woorden van de spreker wel goed hoorbaar, maar onverstaanbaar waren – in het experiment was de geluidsopname daartoe speciaal bewerkt. De informatie die in de gebaren zit, wordt onder die omstandigheden kennelijk nog onmisbaarder.

■ AVATAR

Deze en andere resultaten van Giorgolo's onderzoek komen op een goed moment. Apparaten en mensen communi-

ceren steeds vaker via spraak met elkaar. Ons komt dat aanwaaien, maar de apparaten hebben nog veel te leren. Om ons goed te verstaan, moet de omgeving stil zijn. En als ze zelf praten, bijvoorbeeld via een avatar (een poppetje) op een scherm, dan klinkt dat niet alleen weinig vloeiend, het oogt ook vrij houterig. Als ze zouden leren hoe mensen gebaren, zouden ze ons beter begrijpen en zelf natuurlijker overkomen. Giorgolo, die behalve taalkundige ook een halve informaticus is, heeft zijn bevindingen al verwerkt in 'Greta', een avatar die haar woorden begeleidt met levenserechtere gebaren dan tot dusverre mogelijk was. De computerwereld volgt dit soort onderzoek dan ook op de voet, gamefabrikanten voorop.

De onderzoeker zelf ziet meer mogelijkheden dan alleen realistische spelletjes. "Navigatiesystemen zouden op basis van bewegingen en stem van de chauffeur zijn stemming kunnen peilen, en dan zelf bijvoorbeeld een energieke of vriendelijkere toon kunnen aanslaan. Een andere mogelijkheid is dat digitale en echte acteurs samen kunnen spelen, omdat ze elkaar begrijpen."

Een empathische tomtom? Een Oscar voor een digitale filmster? Hou er maar vast rekening mee. ■

Italiaanse en Nederlandse gebaren

In zijn poëtisch getitelde proefschrift *Space and Time in Our Hands* beschrijft Gianluca Giorgolo (1980) hoe gebaren helpen om ideeën over te brengen. Hij onderzocht daartoe Nederlandse proefpersonen. Maar had hij dit onderzoek niet beter en gemakkelijker kunnen doen in zijn vaderland Italië? En heeft hij daar niet eindeloos grapjes over moeten horen?

"Dat van die grapjes klopt zeker. Maar nee, het maakt niet uit waar je dit onderzoekt. Ik heb alleen zogeheten iconische gebaren onderzocht: die hebben geen opzichzelfstaande betekenis, maar ondersteunen alleen het gesproken woord. Mensen maken overal iconische gebaren, in Italië, in Nederland, wereldwijd."

"Voor de reputatie van Italianen, of eigenlijk van mensen uit het hele Middellandse Zeegebied, dat ze 'met hun handen praten', zijn twee verklaringen. Ten eerste hebben wij meer 'emblemata'. Dat zijn cultuurgebonden standaardgebaren met een specifieke betekenis, die voor buitenstaanders doorgaans onbegrijpelijk zijn. Jullie gebaar voor 'lekker', met een hand heen en weer bewegen langs het hoofd, heb ik moeten leren interpreteren." (Hij doet het voor, maar als het ware met een accent: hij houdt zijn hand te bol.) "Zo hebben wij een gebaar dat uitdrukt dat je iemands gedrag onbegrijpelijk vindt: vingertoppen tegen elkaar, palm omhoog en dan de hand op en neer bewegen."

"De andere verklaring voor die reputatie is dat wij voor iconische gebaren een grotere ruimte gebruiken dan Nederlanders. Andere volkeren, bijvoorbeeld Japanners, gebruiken juist weer een kleinere. Culturen hebben verschillende normen voor de 'persoonlijke sfeer' van mensen, zowel ruimtelijk als akoestisch. Italianen zullen bij voorkeur tegenover elkaar in de trein gaan zitten, maar aan de zuidkant van de Middellandse Zee vinden ze dat vijandig; daar gaan ze lekker naast elkaar zitten. En Nederlanders? Als ze vrolijk zijn, valt me op dat ze meer lawaai maken dan ik uit Italië gewend ben."

REDACTIE ONZE TAAL

Gebaren internationaal

REDACTIE ONZE TAAL

In 1941 maakte de Engelse premier Winston Churchill zijn beroemde V-gebaar (voor 'victory', oftewel 'overwinning') met de palm van zijn hand naar binnen – tot verbazing van veel van zijn landgenoten. Die kenden dat gebaar vooral in de betekenis 'rot op!' Nadat iemand hem daarop geattendeerd had, maakte hij het gebaar andersom: met de palm naar buiten.

Het luistert dus nogal nauw met die gebaren. De handen die in de ene cultuur een compliment uitdelen, vormen elders juist een grove belediging.

Hieronder enkele gebaren die in Nederland behoorlijk positief zijn, maar in het buitenland een héél andere betekenis kunnen hebben.

Nederlands: 'oké, uit de kunst'.

Frankrijk, Tunesië en Marokko: 'waardeloos' (de cirkel verwijst naar 'nul').

Zuid-Europa: obscene gebaar dat verwijst naar het vrouwelijk geslachtsdeel.

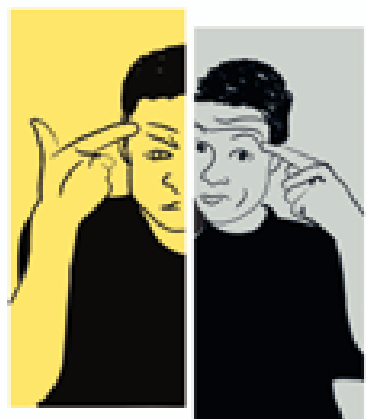
Turkije: 'homo', waarbij de cirkel staat voor 'anus'.

Japan: 'ik wil mijn wisselgeld graag in munten'.

Nederlands: het door Veilig Verkeer Nederland geïntroduceerde gebaar voor 'sorry'; ook wel 'hai'.

Griekenland: 'zak in de stont!'

Spanje, Frankrijk en Italië: 'getikt'.

Nederlands: 'slim'.

(Overigens betekent ons gebaar voor 'getikt', het met de wijsvinger aantikken van het voorhoofd, in de drie genoemde andere landen juist weer 'slim'.)

Bron o.a. *Etiquette in het buitenland* van Kevin Strubbe en Liesbeth Hobert (2009).

Precies een jaar geleden haalde het rebelse popfenomeen Lady Gaga weer eens het nieuws. Tijdens een honkbalwedstrijd in New York, waar zij als toeschouwer aanwezig was, had zij haar middelvinger opgestoken naar het overige publiek, dat haar aan het uitjoelen was. De weinig flatteuze foto's gingen razendsnel de wereld over, maar veel ophef ontstond er verder niet omtrent het 'fuck you'-gebaar. Dat had slechter kunnen aflopen voor Lady Gaga.

Tweeduizend jaar geleden werd pantomimespeler Pylades om hetzelfde gebaar nog uit Rome verbannen. Ook deze acteur, die in het Romeinse Rijk minstens zo beroemd was als Lady Gaga nu, had zich tot het gebaar laten verleiden door een boeroepend publiek. Het opsteken van de digitus infamis, zoals de 'schandelijke vinger' in die tijd heette, had toen duidelijk eenzelfde soort strekking.

Dat doet vermoeden dat de middelvinger millennialang als belediging heeft gefungeerd, maar zo is het toch niet. Nog geen veertig jaar geleden was het gebaar in Nederland bijvoorbeeld nagenoeg onbekend. Dat blijkt onder meer uit het *Nederlands gebarenboekje* van Herman Pieter de Boer en Pat Andrea, waarvan de eerste druk verscheen in 1979. De samenstellers kenden het gebaar vage-lijk, maar wilden het pas opnemen "als men (...) ook in Beesd, Rijs en Quirijnstok kwaad wordt om de middelvinger-stoot".

De middelvinger is dus terug van weggeweest. Hoe hij is verdwenen, is onbekend, maar we weten wel hoe hij zijn rentree moet hebben gemaakt: via Amerika. Daar werd het gebaar al wél gebruikt in de jaren zeventig. Via Amerikaanse films en tv-series kwam het 'fuck you'-gebaar weer bij ons terecht, en toen ging het snel. Al in 1982 verklaarden De Boer en Andrea het gebaar als "werkelijk in gebruik gekomen, vooral bij jonge mensen, veelal vanuit auto's tegen een al dan niet echt domme medeweggebruiker".

Lady Gaga: begrepen tot in Beesd, Rijs en Quirijnstok aan toe.

Illustraties: Matthijs Sluiter

Nederlands, met palm naar buiten: 'vrede/overwinning', 'twee'.

Groot-Brittannië, met palm naar binnen: 'rot op!'

Midden-Oosten, Griekenland: 'je kunt de pot op!'

Iran: obscene gebaar, vergelijkbaar met onze 'middelvinger'.

Nederlands: 'geweldig!'

Door de toonhoogte en de luidheid waarmee we praten, en door de stiltes die we laten vallen, geven we tijdens een gesprek allerlei subtiele signalen af. Vooral laten we ermee zien hoe groot we de persoonlijke afstand tot onze gesprekspartner inschatten. Hoe werkt dat precies? En wanneer gaat het mis?

Marc van Oostendorp

Een gesprek ontworichten met stiltes

De functie van luidheid, toonhoogte en spreekpauzes

Als een man denkt dat zijn vrouw nu toch echt een gehoorapparaat nodig heeft, is dat soms een vroeg symptoom van de ziekte van Parkinson – bij die man. Parkinsonpatiënten zijn soms bijna niet te verstaan. Ze praten zachter omdat ze niet genoeg druk op hun longen en spraakorganen kunnen zetten. Daarnaast is de innerlijke monitor waarmee mensen naar zichzelf luisteren soms verstoord. Ze hebben zelf niet in de gaten hoe zachtjes ze praten.

Ieder gezond mens heeft een innerlijke monitor, een wonderlijk onderdeel van het menselijk brein dat doorlopend aftast of ons gedrag wel in overeenstemming is met verfijnde sociale codes. Die codes zijn deels door de cultuur bepaald. De grens tussen te hard of juist te zacht spreken is anders voor Nederlanders dan voor Vietnamese, anders wanneer je met je baas praat dan wanneer je met je beste vrienden op stap bent, anders wanneer je boos bent dan

wanneer je verliefd bent. De verschillen zijn subtiel, maar ook belangrijk. Wie helemaal geen innerlijke monitor meer heeft, kan nóg zulke mooie zinnen maken met een nóg zo duidelijke boodschap, hij loopt kans dat niemand meer met hem wil praten.

■ MILLISECONDEN

Het bepalen van de toegestane onderlinge afstand is een belangrijk aspect van die codes. Kom ik mijn gesprekspartner lichamelijk of geestelijk te nabij? Of houd ik juist te veel afstand?

Daarbij gaat het natuurlijk niet alleen om dingen die rechtstreeks met taal verband houden. Ook moet je maar net aanvoelen op hoeveel centimeter afstand je van elkaar mag staan, hoeveel oogcontact je mag hebben, en of je af en toe je hand op die van je gesprekspartner mag leggen. 'Proxemics' heet de tak van wetenschap die dit soort sociale afstanden bestudeert (van *proximus*, Latijn voor 'nabij'). Het dichtst bij het

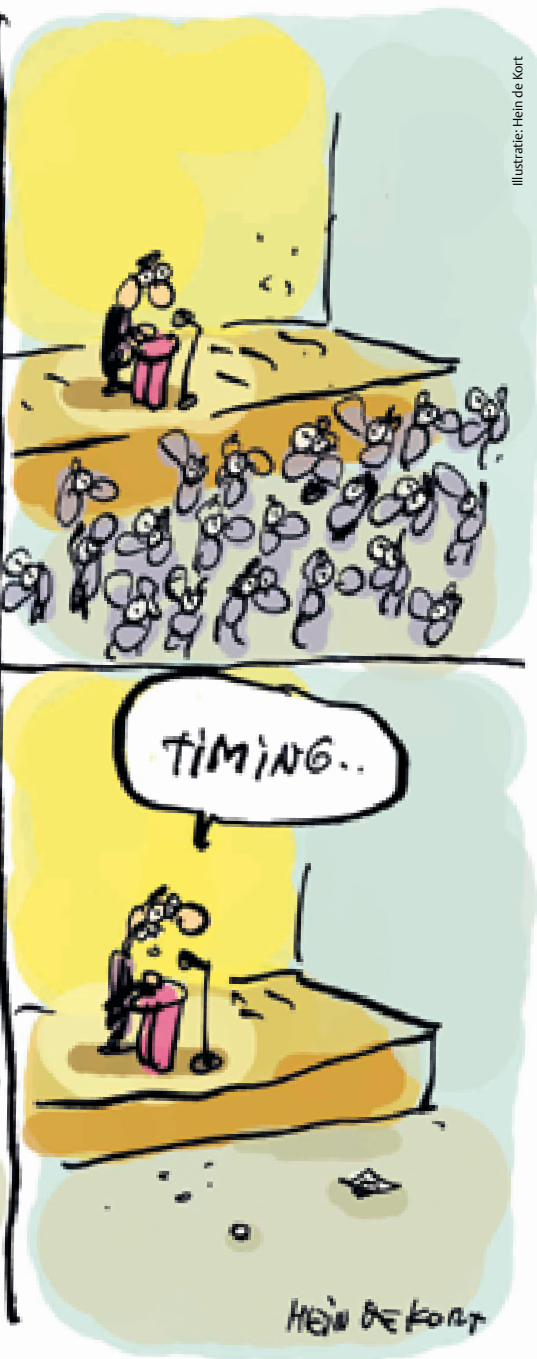
IK ZAL U EENS EERLIJK
VERTELLEN WAT IK
HET MOEILIJKSTE
ONDERDEEL VIND VAN
SPREKEN IN HET
OPENBAAR...

gewone taalgebruik komen echter mischien: de luidheid waarmee je praat, de toonhoogte waarop je praat, en de aantallen milliseconden pauze die je af en toe kunt laten vallen.

Eerst de luidheid. Voor een deel is dat natuurlijk een biologische kwestie. Iemand met een groot lichaam heeft een grote klankkast, en een contrabas maakt nu eenmaal meer geluid dan een viool. Daarnaast zijn mensen luidruchtiger naarmate ze ontspanener zijn. In een Zweeds experiment van een aantal jaren geleden werden mensen opgenomen terwijl ze zaten te praten onmiddellijk vóór en onmiddellijk na een uitgebreide massage. In het tweede geval spraken de proefpersonen systematisch een klein beetje harder.

Tegelijkertijd hebben we die luidheid

Illustratie: Hein de Kort

veel te hard zit te praten in het restaurant, maakt zich breed en neemt de eetzaal in beslag. Wie verlegen is en niet wil opvallen, zal juist eerder fluisteren. Zo is luid spreken ook eerder een teken van ontspanning – ook wie het Zweedse onderzoek van hierboven niet kent, weet dat dronken mensen eerder zullen lallen dan prevelen. Door je toon aan te passen kun je dus de natuurlijke gevoelens die je opwekt aanpassen.

Die vermenging van natuur en cultuur speelt ook bij toonhoogte. Mannen spreken van nature lager dan vrouwen en kinderen, omdat ze langere stembanden hebben. Tegelijkertijd laat je door net iets lager te praten horen hoe groot en belangrijk je bent – en dat kunnen vrouwen net zo goed inzetten als mannen. Uit onderzoek blijkt dat vrouwen betrouwbaarder klinken als ze met een lagere stem spreken – en dat mensen ook lager gaan spreken als ze hun gezag willen doen gelden.

■ SEKS

Door laag te klinken, maak je je dus groter; door hoog te klinken maak je je kleiner. Er zijn geleerden die denken dat dit ook de reden is dat aan het eind van een vraag in veel talen de toon omhoog gaat. (In het Nederlands hoor je dat verschil bijvoorbeeld tussen de bewering 'Dat is waar' en de vraag 'Dat is waar?') Als je een vraag stelt, wil je iets van de ander, en om dat te krijgen maak je je even klein.

De laagte van iemands stem heeft bovendien met seks te maken. Her en der op het internet wordt gediscussieerd over de vraag of homoseksuele mannen hoger spreken dan hetero's en lesbische vrouwen lager dan hetero-vrouwen. Wetenschappelijk zijn daar weinig aanwijzingen voor – in experimenten kunnen mensen meestal niets zeggen over de seksuele voorkeur van een onbekende als ze alleen een opname horen. Maar wel bleken zowel homo's als hetero's hoger (en bijvoorbeeld ook langzamer, slepender) te gaan praten als hun werd gevraagd om 'als een echte homo' te praten.

■ ONBELEEFD

De laatste vorm van afstand scheppen met praten, is stiltes laten vallen. Het is een eenvoudige manier om een gesprek te ontwrichten: iedere keer nadat je partner iets gezegd heeft, heel even niets zeggen. Het hoeft niet lang te zijn – een halve seconde kan al genoeg zijn, als je het maar consequent doet: elke keer als hij of zij uitgesproken is, val je even stil. Bijna iedereen begint zich in zo'n geval heel ongemakkelijk te voelen: is het zó dom of zó aanstootgevend wat ik zeg?

Ook het omgekeerde werkt: de ander geen enkele ruimte laten en meteen beginnen te praten als je partner is uitgesproken, misschien zelfs al tijdens zijn of haar laatste woord. Dat loopt alleen waarschijnlijk uit op ruzie. Iemand in de rede vallen geldt als uitermate onbeleefd. Ook in dit geval hoeft het slechts om een fractie van een seconde te gaan om gevoelsmatig een groot verschil te maken.

Kennelijk heeft de innerlijke monitor dus ook de beschikking over een innerlijke stopwatch: zó lang moet ik wachten om beleefd te zijn, maar een halve seconde méér maakt het gesprek weer te ongemakkelijk. Ook deze tempo's worden mede bepaald door de cultuur. In Europa geldt grofweg: hoe zuidelijker je komt, des te korter de ruimte tussen de ene gesprekspartner en de andere. Scandinaviërs kunnen de tijd nemen om op elkaar te reageren, terwijl Spanjaarden in onze oren doorlopend door elkaar heen brullen.

Hier geldt ook weer dat het duidelijk is dat jonge kinderen hun interne monitor nog niet precies genoeg hebben afgesteld. Zij weten nog niet precies wanneer de ander echt klaar is, en ze mogen invallen. Dat is geen reden tot zorg: na verloop van tijd vinden alle kinderen hun weg in het oerwoud van onuitgesproken regeltjes die het sociale verkeer beheersen. Alleen als een kind systematisch veel te hard praat, is er misschien iets anders aan de hand. Dan is het tijd voor een gehoorapparaat. ■

ook onder controle: iedereen kan schreeuwen, iedereen kan fluisteren en iedereen kan geluiden daartussenin maken. De enigen die er moeite mee hebben zijn, afgezien van parkinsonpatiënten, mensen die nog niet alle sociale vaardigheden onder de knie hebben. Kleine kinderen bijvoorbeeld kunnen soms nog luid iets roepen wat een volwassene liever gefluisterd zou horen ('Kijk, pap, die meneer is heel lelijk!') en sommige autisten krijgen les om te leren in welke omstandigheden ze welk volume moeten aanwenden.

■ DRONKEN MENSEN

Al zijn ze sociaal bepaald, toch houden die verschillen in luidheid in de verte nog verband met de biologie. Het groepje kerels dat tot ieders ergernis

Uit onderzoek blijkt dat vrouwen betrouwbaarder klinken als ze met een lagere stem spreken – en dat mensen ook lager gaan spreken als ze hun gezag willen doen gelden.

Minister Donner en D66-leider Pechtold: non-verbale uitingen passen goed bij hun gewenste beeld.

Politici in beeld

Non-verbale communicatie op het Binnenhof

Politici leven onder een vergrootglas. Niet alleen elk woord, maar ook elk gebaar, elke stembuiging en elke verandering van lichaamshouding wordt door de media genadeloos geregistreerd. Hoe houden bijvoorbeeld Alexander Pechtold, Geert Wilders en Jolande Sap daar rekening mee? En wat kunnen we leren van hun non-verbale communicatie?

Greet Kral

HOOFDTRAINER EN COACH BIJ RHETORICA
COMMUNICATIETRAININGEN TE LEUSDEN

Bill Clinton sprak in 1998 voor de Independent Council de bekende woorden “I did not have sexual relations with that woman, Miss Lewinsky”, maar zijn ontwijkende oogopslag en zijn mondbedekkingsgebaar spraken andere taal. Iedereen die in een vergadering weleens een plan verdedigt, weet dat niet alleen argumenten en woorden ertoe doen, maar ook de manier waarop die worden gepresenteerd. In 1971 stelde psycholoog Albert Mehrabian in een omstreken onderzoek dat de realisatie van iemands doelstellingen in de communicatie voor 55% afhankelijk is van de fysieke non-verbale aspecten, voor 38% van het stemgebruik en voor 7% van de inhoud. Meer gedegen onderzoeken laten een genuanceerder beeld zien, maar vast staat dat de verbale en non-verbale communicatie goed op elkaar moeten aansluiten.

Elke succesvolle spreker kent bovendien het belang van authenticiteit. Een gepolijst verkooppraatje overtuigt niet.

Een verhaal met een duidelijke visie, betrokkenheid en met een inkijkje in de persoonlijke drijfveren van de spreker wel. De beroemde speech ‘I have a dream’ van Martin Luther King uit 1963 heeft juist om die reden nog steeds niet aan kracht ingeboet.

Tegenwoordig, met de alom aanwezige media, gaan velen noodzakelijkerwijs nog een stap verder: ze zetten hun non-verbale communicatie bewust in om aan het gewenste imago te werken. Dat dit geen overbodige luxe is, kun je zien aan de manier waarop elke ‘fout’ genadeloos wordt afgestraft. Oud-premier Balkenende heeft zich één keer laten verleiden om op een skateboard te gaan staan, en vervolgens viel hij eraf. Vijf jaar later staat het filmpje nog steeds prominent op YouTube.

■ VENIJNIG

Hoe doen politici het tegenwoordig? Om te beginnen PVV-leider Geert Wilders. Inhoudelijk neemt hij ferme, on-

wrikbare standpunten in zonder ruimte te laten voor nuances en details. Het bekendste is wel dat de islam gevaarlijk is, ongewenst en een bedreiging voor onze cultuur. Zijn non-verbale communicatie sluit daar naadloos op aan. Donker pak (straalt autoriteit uit), met vaak een felgekleurde stropdas (trekt de aandacht).

Zodra hij het over politieke onderwerpen heeft, staat zijn gezicht strak, maakt hij geen grapjes, en toont hij geen glimlach. Er is vrijwel geen sprake van mimiek. Hij legt vaak zijn papieren recht, waarmee hij accentueert dat het om zijn verhaal gaat, of hij maakt nadrukkelijke en afgemeten gebaren. Soms is er het hautaine 'gekantelde-torensplitsgebaar': vingertoppen van beide handen tegen elkaar, en die vervolgens van je af laten wijzen. In alles straalt hij uit: ik heb met jullie niets te maken, ik weet hoe de wereld in elkaar steekt.

Wilders spreekt in een vrij vast tempo, articuleert heel duidelijk, en legt veel nadrukken. Je kunt niet om zijn verhaal heen. Hij dwingt de aandacht af, meestal op een aanvallende manier. Ook hierin valt hij helemaal samen met zijn inhoudelijke verhaal. Hij gebruikt vaak absolute kwalificaties als *te dom voor woorden* en – heel bekend – *knettergek*. In zijn totale communicatie zoekt hij bij voorkeur de strijd met andere politici. In een verkiezingsdebat met Wouter Bos sprak hij zijn opponent voortdurend nadrukkelijk toe ("Uw partij, meneer Bos", "U spreekt met twee monden, meneer Bos" en "Uw multiculturele droom, meneer Bos"), waarbij hij dat "u" en "meneer Bos" op een agressieve toon liet klinken. Elke beschuldiging zet hij kracht bij met een ferme hoofdknik en een priemende wijsvinger. De minachtende blik en de staccato manier van spreken zijn de venijnige finishing touch.

■ REDELIJK EN FLEXIBEL

Hoe anders is de communicatie van Alexander Pechtold, leider van de D66-fractie in de Tweede Kamer. Pechtold is de man van de nuance, de redelijkheid en de flexibele geest. Zijn motto: "Nederland kan verstandiger." Ook Pechtold stemt zijn non-verbale communicatie duidelijk af op het beeld dat hij van zichzelf wil oproepen. Op zijn D66-homepage zie je hem op de allereerste foto zonder colbert.

Zijn gewenste beeld van redelijkheid en flexibiliteit zet hij kracht bij door een serieuze uitstraling af te wisselen met humor. Ook in de Kamer weet hij deze twee te combineren. In een debat met (toen nog) CDA-fractievoorzitter Pieter

van Geel over de Miljoenennota toont Pechtold meer dan een halve meter aan rapporten. Van Geel reageert met: "Ik heb niets aan afzonderlijke rapporten alleen, ik wil een samenhangend verhaal." Pechtold aarzelt geen seconde: "Zal ik er een nietje door slaan?"

Hij spreekt op het eerste gezicht niet aanvallend, maar luchtig en met een (glim)lach. Hij speelt op de bal en niet op de man, waarbij hij zich inhoudelijk behoorlijk in het spel kan vastbijten. Dat leidt soms tot wat barstjes in het gewenste beeld. In hetzelfde debat valt hij Van Geel drie keer kort na elkaar in de

Heel beeldbepalend is natuurlijk ook hoe minister Donner zich verplaatst op zijn degelijke, niet-modieuze fiets.

rede, maakt hij afkappegebaren en een beleerend wijsvingergebaar. De toon wordt hoger en scherper: "U lijkt het nog niet te snappen."

Pechtold heeft overwegend een open blik, een ontspannen mimiek, een rustige en alerte houding en losse gebaren. Hij luistert naar anderen, laat ook zién dat hij luistert, om vervolgens op basis van argumenten te reageren, waarbij hij de aandacht weet vast te houden.

■ DEGELIJK

Piet Hein Donner, minister van Binnenlandse Zaken, hecht veel waarde aan een veilige en hechte samenleving. Zo stelt hij in maart 2010, in het licht van de toen aanstaande verkiezingen: "Onze inzet is een samenleving waarin we fatsoenlijk met elkaar omgaan." Daar past natuurlijk een degelijke, deskundige en betrouwbare politicus bij, en zo presenteert hij zich ook. Op de website *Parliament.com* heeft hij niet voor niets laten vermelden dat hij een zoon is van A.M. Donner, lid van het Europese Hof van Justitie, en een kleinzoon van J. Donner, minister en president van de Hoge Raad. En net als bij Wilders en Pechtold zien we hoe tal van non-verbale uitingen aansluiten bij het gewenste beeld.

Zo zagen we Donner tijdens de installatie van het huidige kabinet als enige in een driedelig kostuum. Ook zijn traditionele, keurig gekamde kapsel en zijn klassieke bril dragen bij aan het beeld van betrouwbare degelijkheid. Beide zijn al jarenlang niet aan enige verandering onderhevig. Heel beeldbepalend in dit verband is natuurlijk ook hoe Donner zich op zijn degelijke, niet-

modieuze fiets naar zijn werk en naar Paleis Noordeinde verplaatst. Hij articuleert duidelijk en spreekt formeel. Het is alsof een verstandige vader uitlegt wat voor Nederland het beste is. Altijd rustig, altijd beleefd.

Voor de echte fijnproever zijn er de spaarzame momenten waarop Donner subtiel zijn gevoel voor humor toont, alweer op een geheel eigen wijze, met een Britse twist. Prachtig is zijn reactie op de vraag tijdens een debat of hij denkt aan opstappen: "Voorwaar! Als ik me dit soort vragen moet laten welgevallen, bekruipt mij soms dat gevoel."

Door zijn onveranderende conservatieve uiterlijk, zijn formele taalgebruik, zijn kennis en uiterst correcte optreden straalt hij uit boven het politieke gekraak te staan.

■ AARZELEND

Wilders, Pechtold en Donner gebruiken hun non-verbale communicatie dus effectief, ze versterken niet alleen de inhoudelijke boodschap, maar ze presenteren ook doelbewust een bepaald beeld van zichzelf. Dat lukt lang niet iedere politicus. Zo is daar minister van Onderwijs Marja van Bijsterveldt. Enkele van haar uitspraken: "Mijn focus de komende jaren is simpel: lessen van goede kwaliteit die gegeven worden door lera- ▶

PVV-leider Wilders: strak gezicht, geen mimiek, priemende wijsvinger.

Foto: ANP / Marcel Antonisse

Minister Van Bijsterveldt: non-verbale communicatie niet optimaal.

ren van wereldklasse. Dus de basis op orde en de lat omhoog”, “Ik sta voor: elk kind een diploma” en “Stop met fusies, stop met visies”. Zo op het eerste gehoor heldere en concrete taal waarmee zij vermoedelijk wil laten merken dat ze een minister is die van aanpakken weet. Maar Van Bijsterveldt verzwakt haar eigen verhaal al meteen door het vele gebruik van aarzeltaal – zie de woorden *eigenlijk* en *best wel* in: “Nederland is eigenlijk een hoogvlakte. We doen het best wel heel goed.”

Het gaat nog verder mis als je haar non-verbale communicatie ziet. Zowel tijdens interviews als op bijna alle foto's zie je haar met een vriendelijke, een tikje aarzelende glimlach, soms het hoofd wat schuin. Als ‘overspronghandeling’ veegt ze geregeld een haarlok achter haar oren. Haar articulatie is niet optimaal, ze slist een beetje. Al met al roept dit eerder het beeld op van een aardige, bescheiden mevrouw dan van een daadkrachtig bewindspersoon. Gevraagd naar haar reactie op het congres van het zeer gespleten CDA zegt ze stralend en met een constante glimlach: “Het is vooral ook heel gezellig om elkaar te zien en te spreken.”

In een interview met *de Volkskrant* van 7 februari jl. antwoordt ze op de vraag hoe wij minister Van Bijsterveldt achteraf zullen typeren: “Mij gaat het niet om mezelf of mijn imago, maar om wat je toevoegt.” Wat ze hierbij over het hoofd ziet, is dat je jezelf niet buitenspel kunt zetten. Een passend imago gaat hand in hand met een succesvol ministerschap.

■ SNUFFELFASE

Met enige regelmaat verschijnen er ‘nieuwe’ mensen op het politieke toneel. Voor sommigen van hen geldt dat ze

vrijwel direct een eenduidige eerste indruk maken.

Emile Roemer, Tweede Kamerfractievoorzitter van de SP, is daar een voorbeeld van. Hij wist zich in de debatten meteen goed te handhaven. Bovendien stond hij er relaxed bij, en bleek hij over een goede dosis humor te beschikken; het resultaat: Roemer werd door pers en publiek positief ontvangen.

Maar zo'n entree is niet voor iedereen weggelegd. Voor veel nieuwkomers geldt dat zij nog aan hun nieuwe rol moeten wennen en dat het publiek nog aan hen moet wennen. De snuffelfase. Het kan twee kanten op.

De nieuwe GroenLinks-fractie leider Jolande Sap zal hierover mee weten te praten. Ze wil zich uiteraard sterk maken voor de GroenLinks-idealen van zelfontplooiing, eerlijkheid en duurzaamheid. Op de site van GroenLinks typeert Sap zichzelf in termen van “allergisch voor onrecht en dol op cijfers”, “visie en vechtlust” en “passie voor het kwetsbare, oog voor het haalbare”.

Tijdens interviews zien we haar in een alerte houding functionele gebaren maken. Ook in debatten maakt ze goede ondersteunende gebaren, vaak met open handpalm (duidt op oprechtheid). Haar gezichtsuitdrukking is heel expressief: nu eens open en zeer serieus, dan weer gefronst als iets haar niet zint, en soms een ontspannen glimlach die tot aan haar ogen reikt. Deze gedreven mimiek, het betrokken oogcontact en de prettige, rustige stem zorgen ervoor dat ze krachtig en beheerst overkomt. Dit

ondersteunt op een mooie manier het beeld dat ze van zichzelf wil oproepen. Het vele knipperen is slechts een klein minpuntje waar je je als kijker niet direct door laat afleiden.

■ ONGEMAK

De twijfel begint toe te slaan als Sap een toespraak houdt. Op YouTube staat een filmpje onder de titel ‘Omgaan met applaus, Jolande Sap laat zien hoe het NIET moet’. Haar timing en intonatie zijn ronduit klungelig. Daarbovenop lacht ze veel om haar eigen grapjes en ziet haar glimlach er opgeplakt uit. Hier zien we niet iemand met visie en vechtlust, hier zien we iemand die nervositeit en ongemak uitstraalt. Ze presenteert zich dus nog niet op een eenduidige manier, en als kijker vraag je je af: Wie ben je nu werkelijk? Zijn het alleen maar mooie woorden of kunnen we er echt op vertrouwen?

Zoals gezegd, het kan nog twee kanten op. Het blijft nog even spannend of Sap op een overtuigende manier kan samenvallen met haar inhoudelijke boodschap.

In de klassieke retorica werd al het belang benadrukt van de ‘actio’: het gebruik van de stem, en de beheersing van lichaamstaal en gebaren. Deze actio kon een betoog maken of breken. In het huidige mediatijdperk geldt dit nog veel meer. Alles wordt in beelden vastgelegd, die beelden bereiken miljoenen mensen en kunnen eindeloos worden herhaald. Om te kunnen scoren moet je sterk communiceren. Verbaal én non-verbaal. ■

GroenLinks-fractie leider Jolande Sap: nog geen eenduidige presentatie.

Waarom zingt Eva de Roovere “Jij is lastig” en “fantastig”? En de jongens van Opgezwolle “proef die woofers”? En hoe komt het dat dit zo bijzonder klinkt? In zijn rubriek ‘Zong’ staat Guus Middag stil bij de taal en de poëzie die te horen is in allerlei Nederlandstalige liedjes, oud en nieuw.

Je eigen kamer

Dit heb ik altijd een heel geheimzinnige titel gevonden: *Lieder ohne Worte*. Lieder zonder woorden: hoe kan dat nou? Het is net zo raadselachtig als een schilderij zonder verf, een toneelstuk zonder personages, een som zonder getallen. Als je nog even doordenkt (een web zonder draden, een gat zonder rand) kom je zo in de zuivere mystiek. De mysterieuze titel is verzonnen door Jakob Ludwig ‘Felix’ Mendelssohn Bartholdy (1809-1847), in een brief van 15 juni 1832, voor een reeks korte pianostukken die hij vanaf 1830 was gaan componeren. Miniaturen, 48 in totaal. Kort, sfeervol, ‘gevoelig’, zo worden ze wel omschreven. Ook wel als ‘romantisch’, ‘lyrisch’, ‘poëtisch’ en ‘zangerig’. In sommige van deze stukken is de stemming zó sterk aanwezig dat ze later een titel hebben gekregen, zij het niet van de componist zelf. Het waren dan wel liederen zonder woorden, maar aan sommige kon je horen dat ze over de lente gingen, of over de jacht, dus die kregen bijnamen als ‘Het lentelied’, ‘Het jagerslied’, ‘Treurmars’, ‘Wiegelied’ of ‘Venetiaans gondellied’.

Muziek die iets tevoorschijn roept, klank die op het punt staat woord te worden – dat is wat de romantische componisten graag wilden. Zoals omgekeerd de romantische dichters altijd graag wilden dat hun gedichten zich los gingen maken, in hoger sferen verzeilden en verijlden en opgingen in muziek. Dichter Martinus Nijhoff: “stuivende sneeuw, o lied! – ik adem hijgend / een ijskoud licht in, en mijn woorden, stijgend, / zingen zich los van hun betekenissen.” Dichter Paul Verlaine: “De la musique avant toute chose.”

■ INTACT

Aan dat idee van in betekenis neerslaande klanken en zich van hun betekenis loszinkende woorden appelleerde Mendelssohn Bartholdy met zijn *Lieder ohne Worte*. En het is dan ook niet zo vreemd dat er zich een kleine twee eeuwen later bij de Nederlandse tekstdichter Jan Rot, toen hij droevig was en luisterde naar een van Mendelssohns woordloze liederen, vanzelf woorden begonnen aan te dienen. Zijn vader was

Jan Rot: woorden zonder lied, tekst zonder stem.

overleden, en hij miste hem, en hij luisterde naar opus 30, lied 1, Andante espressivo (Es-groot), uit 1835. Toen begon hij zijn vader vanzelf aan te spreken: “Hoelang ben jij al niet meer hier? / Een week, drie maand, al jaren? / Angst dat ik je ooit vergeet / die kan ik je nu al wel besparen. / Je bewaart je eigen kamer.”

Het is een eenvoudige tekst, op een eenvoudig gegeven: ik weet niet eens hoelang je dood bent, zo dichtbij voel je nog, maar ook als je al heel lang dood zou zijn, hoef je je geen zorgen te maken, want je kamer zal ik altijd intact voor je houden. De achterliggende gedachte, hoe kinderlijk misschien ook, lijkt mij: dan kun je elk moment weer terugkeren, mocht die gelegenheid zich voordoen. Zo blijft Rot, op de melodie van het woordloze lied, doorpraten tegen zijn vader. En zo brengt hij hem als het ware dichterbij, tot ze samenvallen. Hij wil niet dat het verdriet slijt, in de loop der jaren, zoals de mensen zeggen. Hij koestert juist zijn verdriet, “die pijn is van ons samen”. Hij draagt de kleren van zijn vader. Hij luistert naar diens platen. En hij scheldt “op de wereld / die ons heeft verlaten” – alsof hij er zelf ook al niet meer bij hoort.

■ HART

Naarmate het lied vordert, komen vader en zoon steeds dichterbij elkaar. Eigen-

lijk zegt de zoon hier, in allerlei varianten: ik laat je nooit meer los. En daarvoor kiest hij het hele lied door het beeld van de kamer: “Wij zijn nog altijd samen. / En al zou ik verhuizen, / al zou ik verbouwen, / jij houdt je eigen kamer.” Het is niet moeilijk hier de symboliek te zien. Ook een hart heeft kamers. Met die kamer in het huis is een plaats in het hart bedoeld. De zoon zal altijd een plek in zijn hart bewaren voor zijn oude overleden vader.

Hoe zouden deze woorden, op de melodie van een lied zonder woorden, klinken? We weten het niet, want het lied is nog nooit uitgevoerd. De tekst is opgenomen in de dikke bundel *Meesterwerk* (2011), waarin Jan Rot al zijn vertalingen en hertalingen van klassieke liederen mét woorden heeft opgenomen. Daar staat dit gedicht ergens eenzaam tussen – woorden zonder lied, tekst zonder stem. Misschien moet dat ook maar zo blijven. Dat is in de geest van de romantici. Zoek een uitvoering van Mendelssohns *Lieder ohne Worte*, opus 30, nummer 1, en luister. Leg deze tekst van Rot ernaast en lees. Tussen de regels van de tekst weeft zich dan vanzelf een melodie. Tussen de noten van de muziek doemen dan vanzelf letters op. Vader en zoon, lied en woorden – ieder voor zich en toch ook “nog altijd samen”. ■

Op de weg zit iedereen in zijn eigen cocon, maar toch ontkomen automobilisten er niet aan om met hun mede-weggebruikers te communiceren. Omdat dat niet kan met woorden, moet het letterlijk met handen en (jawel) voeten. En het vervoermiddel zelf wordt gebruikt. Hoe ziet die taal in het verkeer er precies uit?

Marieke Kolkman

Fileflirten en snelwegschelden

De taal van de automobilist

Vrachtwagenchauffeurs zitten weliswaar dag in, dag uit alleen in hun cabine, maar wie denkt dat ze het zonder collegiale contacten moeten doen, vergist zich behoorlijk. Niet alleen ontmoeten ze elkaar in wegresters en pompstations, maar ook óp de weg wordt er flink wat afgepraat. Niet mondeling natuurlijk, want iedere chauffeur bevindt zich in zijn eigen geluiddichte ruimte. Daarom gebruiken zij hun wagen om te communiceren. Zo knipperen ze met de koplampen bij wijze van groet en gebruiken ze hun richtingaanwijzers om een ander te bedanken.

Die lichtsignalen zijn vooral ook heel praktisch: de chauffeurs kunnen zelf niet precies inschatten hoe lang hun wagen is. Dat merkte Fedor Ikelaar, die voor zijn afstudeerscriptie antropologie aan de VU drie maanden met een aantal chauffeurs meereed. Als ze een andere vrachtwagen inhalen, zo vertelt hij, seint de langzamere chauffeur met groot licht op het moment dat de snellere vrachtwagen er helemaal voorbij is. Die weet dan dat hij terug kan naar de

rechterrijstrook, zodat hij zo snel mogelijk de andere weggebruikers kan doorlaten. De irritaties bij automobilisten kunnen namelijk hoog oplopen als ze vanwege een vrachtwagen die inhaalt langzamer moeten gaan rijden. Wanneer de chauffeur zijn vrachtwagen weer terug heeft op de rechterrijstrook, bedankt hij de ander voor zijn hulp door snel na elkaar zijn linker- en rechterrichtingaanwijzer aan te zetten.

■ LOMP IMAGO

“Dat sociale gedrag van die vrachtwagenchauffeurs is toch hartverwarmend”, zegt verkeerspsycholoog Cees Wildervanck aan de telefoon. “Vrachtwagenchauffeurs hebben een nogal lomp imago, maar dat ze elkaar zo helpen, en zo veelvuldig bedanken op de weg, nuanceert dat beeld toch wel.” Juist zij, en ook andere professionele weggebruikers, zoals buschauffeurs, snappen de waarde van het bedanken en andere vormen van non-verbale communicatie in het verkeer. Het haalt je even uit de anonimiteit, en dat is volgens Wildervanck heel belangrijk.

Ikelaar bevestigt dat: “Vrachtwagenchauffeurs letten heel goed op wat voor verkeer eraan komt. Als er onder de tegenliggers een bekende of collega zit, gaat steevast het groot licht even aan. Ze zitten toch het grootste deel van de tijd alleen in hun vrachtwagen, dus die interactie is belangrijk om even de eenzaamheid te verdrijven en contact te hebben met anderen.”

Alle tierelantijnen in de vrachtwagen-cabine vormen volgens hem ook een vorm van non-verbale communicatie. Hun cabine is hun gezicht, zeggen de chauffeurs zelf. Met vlaggen geven ze aan op welke landen ze rijden, en andere herkenningspunten zijn kentekenplaten achter het raam met een naam erop, vaantjes van voetbalclubs en allerlei curiositeiten. Er is bijvoorbeeld een chauffeur met de bijnaam Rubber Duck (net als de hoofdpersoon in de oude truckersfilm *Convoy*) die een lamp met een gekleurde, doorschijnende eendje erop tegen zijn voorruit geplakt heeft. Op die manier is zijn wagen herkenbaar voor andere chauffeurs van hetzelfde bedrijf: ‘Hé, daar heb je Willem.’

Foto: iStockphoto

drong dat ik niets verkeers gedaan had toen een paar mannen in een busje naar ons toeterden. Dat gebruik van de claxon was bij mij nog niet bekend.

Cees Wildervanck denkt dat het flirten tijdens het rijden te maken heeft met die anonimiteit. In de auto ben je niet zo zichtbaar en heb je ook alleen indirect met anderen te maken. Daardoor is er minder een gevoel van controle en dat maakt dat je ook minder op je eigen gedrag let. "Dat geldt voor het toeteren naar jongedames denk ik net zo als voor agressief gedrag", aldus Wildervanck.

■ LICHTSIGNALEN

Er is in de afgelopen halve eeuw veel veranderd op de weg. Behalve dat het drukker is geworden, lijken mensen ook minder vriendelijk dan vroeger. Het Landelijk Parket Team Verkeer van het Openbaar Ministerie ondervroeg in 2008 bijna 6000 weggebruikers, onder andere naar agressief gedrag in het verkeer, en daaruit viel op te maken dat bijna een miljoen mensen daar weleens mee te maken hebben, van wie een heel groot deel minstens één keer per week. De middelvinger is daarbij al jaren populair, maar ook bumperkleven, snijden en dwingende lichtsignalen zijn vormen van agressieve communicatie.

Gelukkig zijn weggebruikers ook hoffelijk tegen elkaar, en dat geldt niet alleen voor bestuurders van vrachtwagens. Non-verbaal aardig zijn kan op allerlei manieren, bijvoorbeeld door even met de koplampen te knipperen om een ander voor te laten gaan. Of door tijdens het inhalen van een sliert auto's terug te gaan naar de rechterrijstrook om een snellere achteropkomende auto erlangs te laten. Dat lijkt misschien geen communicatie, maar het geeft de bestuurder van de achterste auto toch

■ FLIRTEN

Maar het zijn zeker niet alleen de vrachtwagenchauffeurs die op de weg zonder woorden met elkaar praten. In 2009 ondervroegen Routenet en Relatieplanet 1100 mensen over flirtgedrag in het verkeer. Maar liefst driekwart van de respondenten gaf aan weleens te flirten in de auto: zwaaien, glimlachen, knipogen en handkussen geven. Het gebeurt het meest in de file. Eén op de negen fileflirters gaat zelfs weleens verder dan alleen flirten in de auto. Met handgebaren wordt afgesproken om bij de eerstvolgende gelegenheid de snelweg te verlaten en daar even wat te drinken, of heel af en toe zelfs om samen door te rijden naar het huis van een van de twee.

Met 120 kilometer per uur wordt er ook volop geflirt. Automobilisten toeteren en knipperen met de lichten om aandacht te trekken en te geven, of halen in, zwaaien, laten zich vervolgens weer inhalen en zwaaien weer. Toen me dat laatst zelf overkwam, met mijn zus onderweg van Parijs naar de Randstad, duurde het even voor het tot me door-

geven, zodat degene die even aan de kant ging zonder gas te minderen weer terug kan naar de linkerrijstrook om verder in te halen. Maar dat snapt lang niet iedereen."

■ SORRY-GEBAAR

Veilig Verkeer Nederland probeerde in 2007 het sorry-gebaar in te voeren. 'Kleine moeite, groot gebaar' heette de campagne, die voorschreef dat als je een fout maakt, je een open hand moet opsteken naar de ander. Wildervanck: "Daar werd met een homerisch gelach op gereageerd. Als je non-verbaal je excuses aanbiedt, dan wordt dat heus wel duidelijk uit je lichaamstaal. Een speciaal sorry-gebaar hebben we daar niet voor nodig. Je kunt ook iemand aankijken met grote ogen en opgetrokken wenkbrauwen." Het is vooral belangrijk dát er interactie is. "Elke gelegenheid die zich aandient om de anonimiteit te doorbreken, is meegenomen. Het werkt als een kettingreactie: het goede gevoel dat je elkaar geeft, verspreidt zich, omdat je in een volgende situatie eerder geneigd bent om weer vriendelijk te doen, en die ander neemt dat dan ook weer over."

Wat dat betreft doen motorrijders het goed, want die groeten elkaar volop. Met opgestoken hand of bij het inhalen soms met een uitgestoken rechterbeen. Weer zo'n groep die niet bekendstaat om zijn goed ontwikkelde sociale vaardigheden in het verkeer, maar wel onderling de beleefdheid zelve is. Hoewel, Harley-rijders groeten alleen elkáár.

Een probleem met de signalen en gebaren op de weg is dat ze niet altijd even goed begrepen worden. De vrachtwagenchauffeur die op een webforum beweert dat hij twee keer kort en één keer lang seint met groot licht om zijn tegenliggers te laten weten dat de koffie

Vrachtwagenchauffeur seint: de koffie in de laatste restauratie was niet te drinken.

informatie over de behulpzaamheid van de voorste.

Volgens Wildervanck kan het nog veel subtieler. "Echt zakelijke rijders hebben meer codes. Tijdens het inhalen kan de voorste automobilist bijvoorbeeld eerst heel kort zijn linkerknipperlicht aandoen en dan naar rechts gaan om de ander erlangs te laten. Hij geeft daarmee aan dat hij zelf ook snel weer naar de linkerrijstrook wil. De achterste inhaler kan daarop een flinke dot gas

in de laatste restauratie niet te drinken was, heeft grote kans dat die specifieke boodschap niet helemaal goed overkomt. Fedor Ikelaar is hem in zijn drie maanden op de weg in ieder geval niet tegengekomen. Ook de motorrijder die zijn voet uitstak om Cees Wildervanck te bedanken, omdat die voor hem aan de kant ging, schiep verwarring. "Het leek nog het meest op een schop. Dat kwam niet echt positief op mij over, maar inmiddels weet ik beter." ■

Boer roept ‘ja!’

De vele betekenissen van een bevestiging

Het woordje *ja* wordt in Nederland te pas en te onpas gebruikt, in werkelijk allerlei betekenissen. Wat ermee wordt bedoeld, hangt vaak samen met de context, en is dus vaak alleen te vinden tussen de regels.

Marc van Oostendorp

Ik keek met een buitenlandse vriendin naar een van de laatste afleveringen van *Boer zoekt vrouw* van dit jaar. “Wat zeggen jullie Nederlanders vaak ‘ja’”, zei zij. Ik ontkende verontwaardigd (“Hoe kom je daar nu bij!”), terwijl de boer op de televisie aan de twee overgebleven kandidaat-vrouwen uitlegde dat hij geen twintig meer was en dus niet meer zo gemakkelijk verliefd werd. “Luister dan!”, zei mijn vriendin. En inderdaad ontspoon zich een bizar gesprek:

Vrouw 1: “Ja, dat ..., ja.”

Vrouw 2: “Ja, daarom ..., ja.”

Vrouw 1: “Ja, ja, ja, ja, ja.”

Vrouw 2: “Ja.”

Vrouw 1: “Je bent geen twintig meer, en geen zestien.”

Vrouw 2: “Ja.”

Boer: “Maar het gaat allemaal, ja, zo vlug.”

Vrouw 1: “Ja. Ja, nee, dat is verschrikkelijk.”

Boer: “Ja.”

Vrouw 1: “Ja.”

Vrouw 2: “Ja.”

Boer: “Zullen we maar eens naar die kant lopen?”

Vrouw 1: “Ja.”

Vrouw 2: “Ja ... ja.”

Vrouw 1: “Ja.”

Er gebeurde van alles tussen de boer en de vrouwen. Je merkte dat de man in gedachten al voor vrouw 1 gekozen had en dat vrouw 2 dat ook al aanvoelde en de moed aan het verliezen was. Ondertussen werd vrouw 1 steeds zekerder van zichzelf. Het werd ook duidelijk dat de boer vooral nog niet wist hoe hij het

moest vertellen, ook omdat vrouw 2 objectief gezien een betere keuze was. Dat werd allemaal tot uitdrukking gebracht in een dialoog die bijna voor de helft bestond uit het woordje *ja*.

■ CIMBALEN

Boer zoekt vrouw was voor altijd voor me verpest. De rest van de aflevering hoorde ik ieder *ja* alsof twee grote cimbalen tegen elkaar werden geslagen; de volgende aflevering van de serie heb ik aan me voorbij laten gaan.

Eerst dacht ik dat het aan het programma lag. Jonge mensen worden gefilmd in gênante situaties en komen daardoor niet goed uit hun woorden. Bovendien willen die vrouwen maar één ding: dat de boer hen kiest, dat hij 'ja' zegt. Dus ligt dat woordje bij iedereen de hele tijd vooraan op de tong.

Maar als 'ja' zeggen kenmerkend is voor het programma, is het leven in Nederland inmiddels één lange aflevering van *Boer zoekt vrouw*. Hoe meer ik erop ging letten, hoe meer me opviel hoe vaak mijn landgenoten zich van dat woord bedienen. De onbekende man die 'ja!' roept als ik de deur voor hem openhoud terwijl hij nog vier passen van de deur verwijderd is. Een collega die tijdens een vergadering zichzelf na iedere zin even bevestigt. ("We kunnen dit natuurlijk uitstellen. Ja. Dan wordt het waarschijnlijk september. Ja.") De man die naar een radioprogramma belt en zijn bijdrage begint met "Ja, u spreekt met De Vries." En dat dit een Nederlands verschijnsel is, zoals de vriendin beweerde, valt tamelijk eenvoudig aan te tonen. Probeer het fragmentje aan het begin maar eens in een vreemde taal te vertalen. In het Engels bijvoorbeeld: 'Yes, yes, yes.' Het klinkt alsof er een Nederlander Engels aan het praten is.

■ MINNAAR

Wat betekent al dat *ge-ja*? Er zit natuurlijk bijna altijd een bevestiging in, al kan die in haar tegendeel verkeren als je het woord herhaalt: *jaja* betekent vaak 'nee'. ("Krijg ik het morgen?" "Jaja.") Soms is die bevestiging ook goed verstoep – wat bevestig je nu eigenlijk precies als je 'ja!' roept op het moment dat iemand op de deur klopt of wanneer je de telefoon beantwoordt? En wie wordt er wijzer van de laatste woorden van de regel "Dat vinden wij allen zo prettig, jaja!" of dat woordje midden in "Ze leven hoog, ja, hoog!"?

Met zinsbuigingen kun je natuurlijk veel doen. De nurkse echtgenoot die in bed 'jaahaaa' zegt als zijn vrouw vraagt

of hij de voordeur op het nachtslot heeft gedaan, laat horen dat haar vragen hem tot last geworden zijn. De schoolkinderen die 'jaaaa!' gillen terwijl ze het schoolplein op stormen, zijn blij dat ze de vragen van de onderwijzer kunnen laten voor wat ze zijn. De minnaar die 'jahhhhh' zucht in de armen van zijn geliefde, heeft het antwoord op al zijn vragen gevonden.

Een opmerkelijk *ja* hoor je uit de mond van moderne vrouwen – jonge moeders met 'kids' in de 'daycare' – die het zeggen terwijl ze inademen. Er ontstaat dan een merkwaardig piepend, spookachtig geluid: "Ik vind het belangrijk om tijd voor mezelf te hebben. Ja."

■ NAAR GALLIË

Hoe meer je erover nadentkt, des te meer verschillende *ja*'s kom je tegen. Het kan worden tot *tja*, en tot *mja*. Je kunt het laten volgen door *maar*, maar ook door *en amen*. En met *ja* wordt ieder huwelijk wettelijk bezegeld. Het kan gebruikt worden door een omaatje dat wakker schrikt in haar eenzame koude woonkamer en 'jaja, zo ging dat in die tijd' mompelt, maar ook door het jonge meisje dat een pakje openmaakt, in haar handen klapt en 'jaaaa!' kraait. Je kunt ermee dreigen ('Ik wil je hier niet meer zien, ja?') en onzekerheid mee uitdrukken ('Ik vind dit, ja, nogal vervelend'). En dan heb ik het nog niet eens over de sprekers van oostelijke dialecten die kunnen zeggen: 'Het was me ja wat.'

Volgens onderzoek is *ja* in het gesproken Nederlands het vaakst gebruikte woord. (In geschreven Nederlands is dit *de*.) Het is moeilijk te begrijpen dat er talen zijn die het helemaal zonder *ja* doen. Het klassieke Grieks en het Latijn hadden bijvoorbeeld niet zo'n woord. Wanneer een Romeinse senator een vraag bevestigend beantwoordde, deed hij dat meestal door het werkwoord te herhalen ('Gaat u naar Gallië?' 'Ik ga') of met een zinnetje als 'Zo is het.' In het Latijn is dat: 'Sic est', en dat werd de oorsprong voor *si*, dat nu nog dienstdoet in onder andere het Spaans en het Italiaans. Ook *nai*, het moderne Griekse woord voor *ja*, komt uit zo'n zinnetje voort (*einai* betekent 'Het is'). Sommige talen hebben een apart woord als bevestiging na een ontkennende vraag: Fransen gebruiken dan *si* in plaats van *oui*, wij soms *jawel*.

■ ALLEMANSVRIEND

Waar ons eigen woord *ja* vandaan komt, weten we niet precies. Sommige geleerden denken dat het in de verte iets te maken heeft met het woordje *hij*, anderen dat het vagelijk verwant is aan het Latijnse *iam*, dat 'al' betekent. Maar niemand weet het zeker. Wel weten we dat wij Nederlanders zelf het hebben geëxporteerd, naar Indonesië, waar het gespeeld wordt als *ya*.

Opvallend genoeg betekent dat niet dat we zelf altijd genoeg nemen met dat ene korte, compacte woord. Om de zoveel jaar duiken er alternatieven op die dan een tijdje in ieders mond bestorven liggen: *is goed*, *precies*, *klopt*, *zeker weten*, *nou en of* en *inderdaad* zijn een paar recente voorbeelden. Battus noemde er in zijn naslagwerk *Opperlans!* nog een groot aantal (*dat valt niet te ontkennen*; *daar kun je donder op zeggen*; *dat is ook zo*; *zekers*; *tot uw order*; *zonder meer*; *Mijnheer de Voorzitter, ik zou de vraag van de Geachte Afgevaardigde graag in bevestigende zin willen beantwoorden*). Die woorden en zinnen roepen bijna allemaal wel bij iemand ergernis op, omdat ze te modieus gevonden worden, of overbodig.

Aan het woord *ja* zelf heeft nog niemand zich gestoord. Het is de allemansvriend van de Nederlandse taal. Ja-knikkers hebben niet per se een onomstreden reputatie, maar tegen ja-zeggars worden maar zelden bezwaren naar voren gebracht.

■ FACEBOOK

Past het bij onze tijd? Je ziet in ieder geval overal tekenen dat het populairder is om positief dan om negatief te zijn. Politieke partijen doen hun best om duidelijk te maken dat ze 'hoop' en 'optimisme' uitstralen. Op Facebook, de populairste website van de laatste jaren, kun je van berichten van je vrienden wel zeggen dat je ze 'leuk' vindt, maar niet dat je ze 'niet leuk' vindt. En dus past het om 'ja' te zeggen in onze tijd, of beter nog: 'JA!!!' Het Nederlandse woord is dan ook bijzonder prettig, zoals het begint met de tong omhoog en eindigt met de mond helemaal open, een woord dat veel meer uitnodigt tot roepen en joelen dan *oui*, *yes* of *si*. Het Nederlands is helemaal de taal van deze tijd. Jaja. ■

Ja is in het gesproken Nederlands het vaakst gebruikte woord.

De teksten op verpakkingsmaterialen moeten de consument informeren, maar bovenal moeten ze ons verleiden. Hoe gaat dat in zijn werk?

Dingen van de grond krijgen

Waarom zijn condoomverpakkingen vaak zo saai? “12 condooms van natuurlijk rubber latex”, staat er op het doosje Durex naturel. En: “Nominale breedte 56 mm.” Het lijkt alsof dit product niets van doen heeft met liefde of lust. De teksten zijn sec, steriel, zakelijk. Associaties met seks worden zo veel mogelijk vermeden. Alsof het om boterhamzakjes gaat.

“Het gebruik van Durex Play™ glijmiddelen kan het plezier in de seksuele relatie verhogen”, staat er in kleine bijsluiterlettertjes op het doosje. Let op dat “kan” en dat omslachtig geformuleerde “plezier in de seksuele relatie”. Het lijkt warempel wel om een bijwerking te gaan. In de bijsluiter zelf is er, iets frivoler, sprake van “seksuele welzijn producten” die zorgen voor “sensualiteit en intens genot met nieuwe vibraties en sensaties”.

■ VOCHTIG

Maar vooral curieus zijn de teksten op de website van Durex. Daar vind je behalve productinformatie ook een uitklapmenuutje met seksuele voorlichting. Want Durex heeft “door de jaren heen” genoeg ervaring opgebouwd om je tips te geven “over hoe je dingen van de grond krijgt”.

Hoe doe je dat dan, dingen van de grond krijgen? Wel, met lichaamstaal, bijvoorbeeld. Want dat is “een geweldige manier om erachter te komen wat er in iemand omgaat”. Wist je bijvoorbeeld

dat je aan de stand van iemands voeten kunt zien of die persoon iets voor je voelt? “Als zijn of haar voeten ook in jouw richting wijzen, dan is het gevoel wederzijds.” (Deze tip lijkt een recept voor ontgoocheling: probeer maar eens met iemand te praten zónder dat je voeten naar je gesprekspartner wijzen. ‘Maar haar voeten wezen toch echt ...!?’)

Nog zo’n wist-je-datje. Vrouwen die zich “voorbereiden” op een “potentiële partner” doen dat doorgaans “door met hun haar te spelen of hun lippen vochtig te maken.” Noteert u het?

■ GÈNE

Schrijven over seks is altijd hachelijk, maar oeniger dan dit zie je het zelden. Raar dat een groot bedrijf zulke tekstjes op zijn website heeft staan (die ook nog eens knullig uit het Engels zijn vertaald).

Daarbij vergeleken zijn die verpakkingsteksten juist heel goed. Saai weliswaar, maar die saaiheid heeft ook zijn redenen. Bijvoorbeeld dat voorbehoedsmiddelen een privézaak zijn. En dat men zich een beetje geneert om ze te kopen. (Dat blijkt bijvoorbeeld uit het bestaan van vele sites waar je ze anoniem kunt bestellen, zoals Condoom-anoniem.nl, Condoomnu.nl, Discreet-condooms.nl.) Al te opzichtige of expliciete verpakkingen wakkeren de gêne alleen maar aan.

Vandaar wellicht de onopvallende productinformatie, de medicinale doos-

jes en de neutrale, triviale namen als ‘naturel’.

Een andere reden voor die terughoudendheid is misschien dat condooms eigenlijk inderdaad weinig van doen hebben met liefde of lust. Het zijn er eerder vijanden van, de oorzaak van onromantische onderbrekingen. Daarom zie je in films of literatuur geen seksscènes met condooms (tenzij juist om dat gehannes te tonen). Ze zijn een noodzakelijk kwaad. Ze moeten vooral betrouwbaar zijn. Je moet zo weinig mogelijk van ze merken.

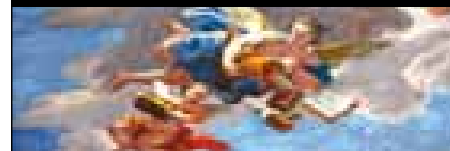
De uit 1929 stammende merknaam Durex staat overigens voor ‘Durability, Reliability, and Excellence’ (‘duurzaamheid, betrouwbaarheid en voortreffelijkheid’). Het had de naam van een verzekeringsmaatschappij kunnen zijn. ■

(advertentie)

VertalersVakschool

OPLEIDING LITERAIR VERTALEN

Postbus 14854 - 1001 LJ Amsterdam - T 06 30562675
info@vertalersvakschool.nl - www.vertalersvakschool.nl

**UIT HET DUIJS, ENGELS,
FRANS, ITALIAANS,
RUSSISCH, SPAANS,
TURKS, ZWEEDS...**

voor vertalers, lezers
en schrijvers

A. Test uw spellingkennis

- a4-tje
 - A4'tje
 - A4-tje
- bagatelliseren
 - baggatelliseren
 - bagateliseren
- creme
 - crème
 - crême
- greinzend
 - grijnsend
 - grijnzend
- Middellandse Zeeklimaat
 - Middellandse-Zeeklimaat
 - Middellandsezeeklimaat

B. Vergroot uw woordenschat

- nopen*
 - dwingen
 - uitpluizen
 - verlangen
- rücksichtslos*
 - arrogant
 - fundamentalistisch
 - meedogenloos
- sthenisch*
 - kortademig
 - de rangschikking van atomen betreffend
 - vitaal
- van beiderlei kunne*
 - biseksueel
 - veelzijdig ontwikkeld
 - zowel mannen als vrouwen

C. Zoek de fouten

- 'Hou je van het groots vieren van je twaalf en een half jarig huwelijk, nodig je je familie, vrienden en kennissen uit op een gezamenlijk dagje-uit', stelde oom Hendrik voor.
- 'Het is al weer zo lang geleden dat iedereen gefêteerd werd en je weet, dat iedereen wel van een feestje houdt.'

D. Extra

Aardrijkskundige namen zijn te verdelen in *endoniemen* en *exoniemen*. Wat zijn dat voor categorieën?

De antwoorden vindt u op bladzijde 175 van dit nummer. ■

Het strottehoofd

De beroemde taalkundige Jac. van Ginneken heeft eens een artikel geschreven over de schoondochters in de taalgeschiedenis. Die schoondochters zijn namelijk erg belangrijk. Zelf ben ik van plan eens een serieus stuk te schrijven over de rol van de bromfiets in de taalgeschiedenis, want bromfietsen zijn volgens mij nog belangrijker dan schoondochters. Maar naast schoondochters en bromfietsen zijn in ieder geval ook de strottehoofden heel belangrijk. Volgens de Nederlandse Taalunie moeten we trouwens 'strottenhoofd' schrijven, zolang als het duurt. Maar hoe dan ook, die strottehoofden zijn belangrijk.

Het geval wil namelijk dat de mensheid nog niet zo heel lang een strottehoofd heeft dat beweeglijk genoeg is voor onze spraak. De geleerden houden het op hooguit circa 100.000 jaar. Vóór die tijd waren er ook strottehoofden, maar die waren grover van bouw, minder wendbaar, en daardoor niet in staat tot de flitsend snelle bewegingen die wij er tijdens ons spreken mee maken. Dat schijnt wel min of meer vast te staan.

De conclusie lijkt gewettigd dat onze taal hooguit 100.000 jaar bestaat. Maar dat kan niet kloppen. Menselijke taal is dermate complex dat ze onmogelijk in 100.000 jaar kan zijn ontstaan. Zo snel gaat de evolutie niet. Taal moet een veel langere geschiedenis hebben. Eerder iets in de trant van miljoenen jaren. De neanderthaler, de pekingmens, Lucy en hoe al die lui ook mogen heten, moeten dus taal gehad hebben. Een of andere soort taal. Hoe kregen ze dat voor elkaar, zonder het geschikte strottehoofd?

Dat weten we niet. Maar een redelijke gok is bijvoorbeeld dat ze gebaren maakten. Als dat zo zou zijn, dan zijn onze spraakklanken een betrekkelijk jonge uitbreiding van een op zichzelf veel ouder taalsysteem. De gebaren hebben dan een langere geschiedenis dan de klanken. In ieder geval zijn gebaren en bewegingen nog steeds een vaste begeleiding bij veel van ons spreken.

Lange tijd heeft de taalwetenschap niet willen nadenken over het ontstaan van taal. Met reden, want er is overloos veel over gespeculeerd. Het aardige is nu dat de vraag naar het ontstaan van taal, na honderd jaar taboe geweest te zijn, weer helemaal terug van weggeweest is. De 'evolutionaire taalkunde' is op dit moment zelfs een serieus thema in de wetenschap. Een thema overigens waar taalkundigen, opvallend genoeg, weinig aan kunnen bijdragen. Het zijn nu eerder archeologen en neurologen die de kwestie onderzoeken. De uitkomsten zijn niet direct spectaculair, maar het is al een mooi ding dat de vraag weer op tafel ligt, en dat er ook wel iets meer over te zeggen valt dan honderd jaar geleden. Bijvoorbeeld over het strottehoofd en zijn implicaties.

Sommige mensen denken dat de gebarentaal van doven een omweg is om onze gesproken woorden weer te geven. Als het niet met klanken gaat, dan maar met gebaren. Maar het zou dus kunnen zijn dat het historisch gezien precies andersom verliep: eerst de gebaren, die dan later ook wel door klanken vervangen konden worden. Gebarentaal is in ieder geval ook voor de taalgeschiedenis van belang. Net als het strottehoofd, de schoondochter en de bromfiets.

Joop van der Horst

Onze Taal biedt aan elke lezer de mogelijkheid tot reageren. Stuur uw reactie indien mogelijk per e-mail naar: redactie@onzetaal.nl, of anders naar: Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag. Voor bijdragen aan deze rubriek gelden de volgende richtlijnen:

- Formuleer uw reactie kort en bondig (bij voorkeur niet meer dan 250 woorden).
- Geef in de tekst duidelijk aan op welk artikel u reageert.
- Stel uw bijdrage zodanig op dat de lezer niet wordt verplicht een vorig nummer erbij te halen.
- Lever uw reactie in onder vermelding van naam, adres en (eventueel) functie.

De redactie kan inkortingen en stilistische veranderingen aanbrengen in reacties, en raadpleegt bij belangrijke wijzigingen de auteur. Reacties kunnen doorgaans pas worden geplaatst twee maanden na het nummer waarop u reageert. Niet geplaatste reacties worden doorgestuurd naar de auteur van het desbetreffende artikel.

Vergeten kamptaal

G.J. VAN LONKHUYZEN - HILVERSUM

Het stuk van Marc van Oostendorp over wat de musicus Frans Schreuder zich nog herinnert van het mengtaaltje dat in het jappenkamp Tjideng werd gesproken ('Ook uit Indië?', *Onze Taal* april), las ik met veel genoegen. Ik wil er echter ook een kanttekening bij plaatsen. Schreuder merkt op dat de kampomheining 'gedek' heette. Maar eigenlijk is het zo dat de kampomheining was gemaakt van gedek, want gedek is een mat van vlechtwerk van gespleten bamboe. Dat daar een Nederlands werkwoord van werd gemaakt, lag voor de hand. Dat gebeurde bijvoorbeeld ook met *bolos*, het Indonesische woord voor 'spijbelen'. Dat werd dus *bolosen*, de uitdrukking die speciaal gebruikt werd om 'spijbelen' uit het kamp mee aan te duiden.

Foto: NIOD

Omheining van interneringskamp Tjideng: gedek.

Dubbel blank [1]: domineren

HUBREGT HOGERHEIJDE - BADHOEVENDORP

In zijn artikel 'Rijmen voor een radiotoestel' (*Onze Taal* april) noemt Ed Schilders de winnende inzending van een in 1953 door wasmiddelfabrikant OMO uitgeschreven slagzinwedstrijd: "Sinds OMO domineert, is alles dubbel blank!" Deze slagzin is wel bekrond, maar nooit gebruikt. Gevraagd naar een mogelijke verklaring daarvoor, geeft Dolf Hell, oud-redacteur van het reclamvakblad *Adformatie*, te kennen: "Die slagzin heeft een racistische ondertoon, door het

dominerende *blank*." Deze uitspraak laat zien hoe gemakkelijk een historische tekst onjuist geïnterpreteerd kan worden, zelfs als deze nog niet eens zestig jaar oud is.

In de jaren vijftig, de tijd van spelletjes in de huiskamer, betekende het werkwoord *domineren* vooral 'domino spelen' (de grote Van Dale geeft die betekenis trouwens nog steeds). Bij het dominospel hebben de gebruikte stenen per helft een waarde, die wordt uitgedrukt door een aantal stippen van 1 t/m 6; daarnaast bestaat de waarde 'o', aangegeven door een leeg vlak. Zo'n leeg vlak wordt met *blank* aangeduid. Sommige stenen hebben op beide helften dezelfde waarde; deze worden aangeduid met bijvoorbeeld *dubbel-twee*, *dubbel-zes* – of *dubbel-blank*.

Natuurlijk kende het Nederlands destijds ook *domineren* in de betekenis 'overheersen', en dat *dubbel blank* als 'extra wit' kan worden opgevat, blijkt uit het feit dat vele wasserijen zich vanaf de jaren vijftig tot heden met de bedrijfsnaam Dubbel(-)Blank hebben gesierd.

Bezien in de juiste historische context, blijkt de OMO-slagzin dus een bijzonder knap spel met de verschillende betekenissen van zowel *domineren* als *dubbel-blank*. Waarom deze mooie vondst dan toch nooit gebruikt is? Mogelijk was de reclamewereld ook toen al huiverig voor overschatting van het grote publiek. Aan angst voor associaties met zoiets als 'blanke overheersing' (taalkundig toch ook al geen zeer voor de hand liggende lezing) hoeft bij een tekst uit 1953 werkelijk niet gedacht te worden.

Dubbel blank [2]: helemaal zwart

KEES TIMMERMAN - FOCHTELOO

In het artikel 'Rijmen voor een radiotoestel' van Ed Schilders (*Onze Taal* april) zegt Dolf Hell over de winnende slagzin van de OMO-wedstrijd: "Die slagzin heeft een racistische ondertoon, door het dominerende *blank*. Ik denk dat er toen ook al twijfels waren, want de slagzin is nooit door OMO gebruikt." Maar deze slagzin legt heel onschuldig twee keer een relatie met het dominospel. De steen die op geen van beide helften witte

ogen heeft, heet 'dubbel-blank'. Voor mensen met angst voor een racistische ondertoon: dubbel-blank is dus helemaal zwart!

Slagzinwedstrijden [1]: OMO

A.A. BARELDS-DE VRIES - HOOGEVEEN

Het artikel van Ed Schilders over slagzinprijsvragen (*Onze Taal* april) bracht me weer even helemaal terug naar mijn kindertijd. Mijn ouders hadden indertijd een zaak in huishoudelijke artikelen waarin onder meer het wasmiddel OMO werd verkocht. Mijn vader, een verwoed slagzinbedenker, deed destijds mee aan de prijsvraag van OMO in 1953. Hij stuurde – op naam van mijn moeder! – de volgende slagzin in: "Wat zuurstof is voor het bloed, is OMO voor Uw vuile goed".

Een aantal weken later kwamen er drie mannen van OMO bij ons langs met de mededeling "Meneer De Vries, een klant van u heeft aan de OMO-prijsvraag meegedaan en daarmee f 1000,- gewonnen. Omdat u de winkelier bent, ontvangt u van ons f 100,-."

"En", zo vervolgde de man, "wij gaan, met u erbij, nu zorgen dat uw klant die f 1000,- krijgt."

"Ach," zei mijn moeder, "misschien is het goed dat je je eerst even omkleedt voordat je meegaat naar die klant."

"Dat hoeft vast niet, meneer De Vries," zo reageerde een van de OMO-mannen, "die klant van u zit pal naast u", en hij wees naar mijn moeder.

We hebben het winnen van deze prijs kort daarna gevierd met een leuk uitje voor het hele gezin: een boottocht van Groningen naar Delfzijl v.v., een dag vol zon – letterlijk en figuurlijk.

Slagzinwedstrijden [2]: loterijwetgeving

TON OOSTERHUIS - RHOON

In Ed Schilders' alleraardigste artikel over slagzinprijsvragen ('Rijmen voor een radiotoestel', aprilnummer) mis ik toch ook iets: een verklaring voor de populariteit die dergelijke prijsvragen destijds genoten. Dat had alles te maken met onze wetgeving. Loterijen voor commerciële doeleinden zijn verboden. Om een prijs te mogen winnen moest er een prestatie worden geleverd, en dus werd de loterij omgetoverd tot een heuse wedstrijd met een echte jury. Althans voor de buitenwereld. In veel gevallen was het toch gewoon een loterij. Maar hoe komt het dan dat die slagzinwedstrijden nu zo goed als verdwenen zijn? Het zou mij niet verbazen als dat te maken heeft met de opkomst van de vele loterijen voor goede doelen, want die mogen weer wel.

Slagzinwedstrijden [3]: Radion

CHRIS SIJSLING - LEEUWARDEN

Na het lezen van Ed Schilders' artikel 'Rijmen voor een radiotoestel' (*Onze Taal* april) gingen mijn gedachten terug naar de tijd dat ik met het insturen van slagzinnen menige prijs in de wacht sleepte, zoals cruises en stedenreizen. Het deed me ook denken aan de persoon die zijn inzending voor een slagzinwedstrijd voor het wasmiddel Radion wel heel hoog gewaardeerd zag, namelijk met honderdduizend gulden. Hij verzong de slagzin "Had Witte de With van Radion geweten, dan had hij Witter dan Wit geheten". Je moet er maar opkomen.

Slagzinwedstrijden [4]: North State

HANS VAN BERKESTIJN - GRONINGEN

Naar aanleiding van het artikel van Ed Schilders over slagzinprijsvragen ('Rijmen voor een radiotoestel', *Onze Taal* april) het volgende.

Slagzinnen maken was in de jaren vijftig voor mijn familie een favoriete tijdsbesteding. Zo won mijn oom Theo (†) een bovenmaats gouden horloge met "Kies het ruime OMO-sop". En ook mijn schoonvader (†) bleek er bedreven in. Hij verzong eind jaren vijftig "Ik loop mijn benen uit mijn reet / voor een pakje North State". Dat klinkt beter dan de door Ed Schilders geciteerde regels ("Ik loop mijn poten uit mijn reet / voor een North State"). Ook de versie met *benen* in plaats van *poten* is nooit gebruikt door de fabrikant, maar mijn schoonvader won er wel een fiets mee, een blauw-gele, de North State-kleuren.

Schot voor de boeg

G.J. REUSSIEN - HEILOO

De aprilaflevering van Joop van der Horsts column 'Horstlog' gaat over vaste uitdrukkingen. Hij schrijft daarin: "Neem nu ons een schot voor de boeg ('waarschuwing'). Dat komt van een oude zeevaartgewoonte. Maar die gewoonte bestaat al vrij lang niet meer." Laat ik nou heel kort daarop in *de Volkskrant* het volgende lezen: "Tijdens het doorzoeken van de dhow werd de Tromp genaderd door een gekaapt koopvaardijsschip. Met schoten voor de boeg met het kanon vanaf het fregat werd het vaartuig gedwongen rechtsomkeert te maken, aldus Defensie."

Bovendien is mij uit televisiedocumentaires over de Australische kustwacht bekend dat deze niet schroomt een schot voor de boeg te geven als buitenlandse vis-

Foto: Koninklijke Marine

Hr. Ms. Tromp: schot voor de boeg.

sers zich binnen de Australische territoriale wateren bevinden en na een waarschuwing gewoon doorvaren. De gewoonte is tot op de dag van vandaag dus nog volop in gebruik.

Eerlijk

JAC AARTS - ARNHEM

Geeft het gebruik van *eerlijk* (in zinsnede als 'Eerlijk gezegd' en 'Als ik eerlijk moet zijn') aan dat men alleen eerlijk is als men dat woord gebruikt? Dat vraagt lezer Antoon van der Pijll zich af in de februari/maart-aflevering van de rubriek 'Taalergerenissen'. Volgens mij hoeft dat zeker niet altijd het geval te zijn, en is dit gebruik van *eerlijk* eerder een subtiele tactische aankondiging, een diplomatieke manier om bij minder plezierige mededelingen niet meteen met de deur in huis te vallen. Als taalgebruiker weet je dat je moet oppassen als je in dergelijke bewoordingen aangesproken wordt.

Respect

JAN PETER DOPHEIDE - LEIDEN

In het aardige artikel 'We geven de woorden bijnamen', over de straatnaam van meiden uit de Utrechtse wijk Kanaleneiland (*Onze Taal* april) stelt Eline Hoogenboom dat het door deze meiden gebruikte woord *respect* iets heel anders is dan wat het van oudsher betekent: "in de jongerencultuur is het niet zozeer eerbied en hoogachting vooraf, als uitgangspunt, maar vooral iets wat je moet verdienen, in de groep".

Mevrouw Hoogenboom is zonder twijfel jong, want juist de door haar gegeven 'nieuwe' betekenis van *respect* is wat het van oudsher betekent. *Respect* was, tot voor een paar decennia, een vorm van achting jegens een persoon, op grond van door hem of haar geleverde maatschappelijk gewaardeerde prestaties, die voor die per-

soon niet eenvoudig waren. Een mond vol inderdaad, maar al die aspecten waren destijds nodig om respect te verdienen. Het te dikke jongetje dat een been brak, revalideerde, afviel, keihard trainde en een gewaardeerde rechtshalf van zaterdag-C3 werd, die kreeg ons respect. Johan Cruiff niet, want voor hem was voetballen helemaal niet moeilijk. Hij kreeg, net als Mozart en aanverwante genieën, onze bewondering.

Ook de definitie in de grote Van Dale wijst nog altijd in deze richting.

'Respect' is tegenwoordig vooral politiek correct. Maar er is, met dank aan de meiden van Kanaleneiland, hoop dat we straks allemaal weer weten waar we het eigenlijk over hebben.

Verkleinwoorden

PETRA SIPS - WAGENINGEN

Gaston Dorren schrijft in de eerste aflevering van zijn serie 'Onze taal is de beste' (*Onze Taal* januari) over "De weelde van onze verkleinwoorden". Hij haalde daarbij onder meer het Vlaamse woord *mercikes* aan, met de toevoeging "in Vlaanderen echt gebruikt". Dat deed me onmiddellijk denken aan nog twee woorden die in Vlaanderen wijdverspreid zijn: *salukes* en *tot strakskes*. Deze pareltjes wilde ik u niet onthouden.

Geenstraat

RIE OP DEN CAMP - GELEEN

Riemer Reinsma schrijft in de februari/maart-aflevering van zijn rubriek 'Namen op de kaart' over restanten van middeleeuws Nederlands in Nederlandse geografische namen. Naar aanleiding daarvan heb ik nog een interessante aanvulling over het in Zuid-Limburg nogal eens gebruikte woord *gen* voor *de*.

In het negentiende-eeuwse Geleen was er een straat die al eeuwenlang de naam Lutterader Dorpstraat droeg. Lutterade was een gehucht in de toenmalige gemeente Geleen. Door de bewoners werd deze straat gewoon "gen sjtraot" ('de straat') genoemd. Volgens de bekende Geleense historicus prof. dr. Schrijnemakers is er in de negentiende eeuw een landmeter geweest die kennelijk geen raad wist met deze benaming. Hij heeft toen op zijn kaart "gen straat" genoteerd. Toen latere vroede vaderen die kaart zagen, hebben zij volgens professor Schrijnemakers aan die straat maar een officiële Nederlandse naam gegeven en haar 'Geenstraat' genoemd. Deze straat bestaat nog steeds. ■

ZOEK JE EEN OPLEIDING
TOT **TOLK/VERTALER** OP
HBO-NIVEAU?

OF JUIST EEN BOEIENDE
KORTLOPENDE CURSUS?

WWW.ITV-HOGESCHOOL.NL

ITV HOGESCHOOL VOOR TOLKEN & VERTALEN

Stuur deze advertentie mee met je aanmeldingsformulier en betaal geen inschrijfkosten (50 euro)

Uitgelachen|uit gelachen

? Schrijf je ‘Is hij nou eens uitgelachen?’ of ‘Is hij nou eens uit gelachen?’ als je ‘klaar met lachen’ bedoelt?

! In de betekenis ‘klaar met lachen’ is *uitgelachen* één woord – net als het voltooid deelwoord van *uitlachen* in de betekenis ‘door lachen bespotten’. Vergelijkbare woorden zijn *uitgehoest*, *uitgelezen* en *uitgegeten*. Vaak wordt *uit* in deze betekenis met een voltooid deelwoord gecombineerd, maar het kan ook met een infinitief voorkomen: ‘Ik ga vanavond mijn boek uitlezen.’

Een voltooid deelwoord dat met *uit-* begint, kan soms dus dubbelzinnig zijn; zo is ‘Ben je uitgelachen?’ ook te lezen als: ‘Heeft iemand jou uitgelachen?’ Maar in de praktijk zal daar vrijwel nooit verwarring door ontstaan.

Voor elk|ieder wat wils

? Sinds jaar en dag ken ik de staande ? uitdrukking voor elk wat wils. Toch zie ik steeds vaker voor ieder wat wils. Is ieder ook juist?

! *Voor elk wat wils* is inderdaad de vaste vorm van de uitdrukking; daarom heeft die variant de voorkeur. Maar omdat *elk* en *ieder* synoniemen zijn, zou het te streng zijn om voor *ieder wat wils* af te keuren. Deze vorm komt bovendien erg vaak voor; dat komt waarschijnlijk deels doordat veel mensen geneigd zijn *ieder* bij personen te gebruiken en *elk* bij andere woorden. Dat onderscheid hoeft echter zeker niet per se gemaakt te worden; *ieder* en *elk* zijn qua betekenis uitwisselbaar.

Over *elk* en *ieder* staat een uitgebreid advies op onze website: ga naar www.onzetaal.nl en zoek bij ‘Taaladvies’ op ‘ieder’ of ‘elk’.

Waagschaal en weegschaal

? Heeft de uitdrukking in de waagschaal ? stellen (‘op het spel zetten, riskeren’) iets te maken met een weegschaal?

! Ja, *waagschaal* is een oud woord voor ‘weegschaal’. *Wagen* is een oude (inmiddels verdwenen) variant van *wegen*, dus *waagschaal* en *weegschaal* zijn oorspronkelijk varianten van elkaar.

De weegschaal werd gezien als een symbool van onzekerheid, onbekendheid. Als je je leven in de waagschaal of weegschaal stelde of legde, was het erg onzeker hoe het met je zou aflopen. Uit deze symboliek is bijvoorbeeld ook het woord *afwegen* ontstaan: dat betekent niet alleen meer letter-

lijk (‘zorgvuldig) het gewicht bepalen’, maar ook ‘door zorgvuldig nadenken tot een besluit komen’ – en zo’n besluit is dan een *afgewogen besluit*.

Toen *wagen* in de betekenis ‘wegen’ in onbruik raakte, ging men *waagschaal* associëren met dat andere *wagen*: ‘op het spel zetten, riskeren’; die uitdrukking drukte daardoor niet meer zozeer onzekerheid uit, maar vooral veel risico. De variant *in de weegschaal stellen* komt – waarschijnlijk als gevolg daarvan – vrijwel niet meer voor.

Roma (enkelvoud)

? ‘De Roma worden in veel landen met argusogen bekeken.’ Is er ook een enkelvoudsvorm van Roma?

! Nee, *Roma* is een vorm die alleen in het meervoud voorkomt. Het is een zogeheten ‘plurale tantum’, net als *hersenen*, *onkosten*, *Inuit* en *taliban*.

In de taal van de Roma – het Romani – bestaat er wel een enkelvoudsvorm van: *Rom*, dat ‘mens’ betekent. Maar alleen de meervoudsvorm, *Roma*, is in het Nederlands terechtgekomen. In de praktijk wordt een enkele keer wel *Roma* als enkelvoudsvorm gebruikt (een *Roma*), maar dat kan beter vermeden worden.

Wie toch graag een enkelvoud wil gebruiken, zal zijn toevlucht moeten nemen tot samenstellingen als *Roma-man*, *Roma-vrouw*, *Roma-zanger*, etc. (Het streepje in deze woorden is overigens niet verplicht, maar maakt ze wel duidelijker.)

Libel|libelle

? Is het nu libel of libelle? En waar komt dat woord vandaan?

! Volgens de hedendaagse naslagwerken is zowel *libel* als *libelle* juist. Onder insectenkenners bestaat een voorkeur voor de vorm *libel*.

Libel is de oorspronkelijke vorm; de variant *libelle* wordt pas sinds 2005 als officiële spelling erkend, hoewel hij al in 1916 in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) werd vermeld. De naam van het tijdschrift *Libelle* zou de bekendheid van deze vorm verder versterkt kunnen hebben.

Etymologisch gezien hebben het dier en het tijdschrift niets met elkaar te maken. De insectnaam *libel(le)* is gebaseerd op het Latijnse *libella*, dat ‘waterpas’ betekent; het is een verkleinvorm van *libra* (‘weegschaal’). Zo’n benaming is voor het eerst gebruikt in *L’histoire entière des poissons* (1958) van de Franse bioloog Guillaume Rondelet, die daarin een zekere libellelarve vergeleek met

Foto: Wikimedia Commons / Michael Kanewitter

Is het libel of libelle?

de vorm van een antieke waterpas: “Libella fluviatilis” (‘waterpasje van de rivier’). Via de bekende plant- en dierkundige Linnaeus is dit woord algemener in gebruik gekomen.

De tijdschriftnaam *Libelle* houdt verband met het Latijnse *libellus*, dat ‘boekje’ betekent; het is de verkleinvorm van *liber*.

Kluun(s) en Kochs boeken

? Is de zin ‘Kluun en Herman Kochs boeken zijn regelrechte bestsellers’ juist, of moet het ‘Kluuns en Herman Kochs boeken’ zijn?

! Juist is: ‘Kluuns en Herman Kochs boeken zijn regelrechte bestsellers.’ Hiermee wordt expliciet uitgedrukt dat Kluun en Herman Koch de boeken afzonderlijk van elkaar hebben geschreven; ‘Kluun en Herman Kochs boeken’ zou de indruk kunnen wekken dat ze de boeken samen hebben geschreven. Daarom is het bijvoorbeeld wel ‘Van Kooten en De Bie’s televisieprogramma’s’, omdat Kees van Kooten en Wim de Bie die programma’s samen gemaakt hebben. ■

Herstel

In de meiaflevering van deze rubriek zat een slordigheidsfoutje. De afkorting *WMO* staat niet voor ‘Wet maatschappelijk ondernemen’, maar voor ‘Wet maatschappelijke ondersteuning’.

Meer taaladvies?

Op onze website www.onzetaal.nl vindt u zo’n 1600 taalkwesties. De Taaladviesdienst is telefonisch bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook colofon).

Aanbiedingen voor lezers

Twee nieuwste delen in de 'Geregeld'-serie

Grammatica geregeld

In *Grammatica geregeld* worden zo'n 140 grammaticale termen glasheelder uitgelegd door de Taaladviesdienst van Onze Taal. Alle gebruikelijke benamingen komen aan bod: van basisbegrippen als 'zelfstandig naamwoord' en 'lijdend voorwerp' tot termen als 'rangtelwoord' en 'bepaling van gesteldheid'. Elk begrip wordt geïllustreerd met duidelijke voorbeelden. Een compact maar compleet overzicht van alle woordsoorten en zinsdelen, plus bruikbare adviezen over praktijkkwesities. Zeer geschikt voor docenten, studenten en iedereen die zijn grammaticale kennis wil opfrissen.

Tekstvorm geregeld

Tekstvorm geregeld, geschreven door de Taaladviesdienst van Onze Taal, biedt tips en richtlijnen voor het uiterlijk van teksten in het algemeen en tien tekstgenres in het bijzonder. E-mails, brieven, cv's, uitnodigingen, persberichten, wetenschappelijke artikelen, webteksten – dit boek laat zien waaraan je moet denken, en in welke vorm en indeling een tekst het best werkt. Bevat ook een overzicht van de moderne titelregels.

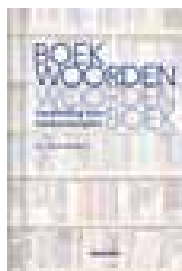
- *Grammatica geregeld* (gelijmd, 124 blz.) kost € 11,95 incl. porto. België: € 13,25. Bestelcode: gram.
- *Tekstvorm geregeld* (gelijmd, 140 blz.) kost € 11,95 incl. porto. België: € 13,25. Bestelcode: tekst.

Combi-aanbod

- *Grammatica geregeld* en *Tekstvorm geregeld* zijn samen te koop voor € 22,50 incl. porto. België: € 26,50. Bestelcode: tekst+gram.
- De eerder verschenen delen *Spelling geregeld* en *Leestekens geregeld* (zie www.onzetaal.nl/boeken/taalgeregeld.php) zijn ook samen te koop voor € 22,50. België: € 26,50. Bestelcode: spel+lees.
- De vier boeken samen (*Grammatica geregeld*, *Tekstvorm geregeld*, *Spelling geregeld* en *Leestekens geregeld*) kosten € 43,-. België: € 49,-. Bestelcode: geregeld.

Boekwoorden

nieuw

De wereld van het boek wordt bevolkt door bibliofielen, antiquaren, boekverkopers, typografen, drukkers en binders, en die hebben een eigen woordenschat. Die woorden staan centraal in het *Boekwoorden-woordenboek* van boekhistoricus J.A. Brongers. Het geeft tekst en uitleg over woorden die te maken hebben met schrift, tekst, illustratie, uitgeven, drukken, binden, boekhandel en bibliotheken, waarbij ook encyclopedische informatie wordt gegeven die je niet snel in een woordenboek verwacht. Naast de lemma's over boe-ken termen zijn ook korte biografietjes van bekende mensen uit het boekenvak opgenomen. Herziene en (nu) geïllustreerde heruitgave; eerdere edities verschenen in 1989 en 1996.

€ 4,- korting

Boekwoorden-woordenboek is een uitgave van Bekking & Blitz (ca. 400 blz., winkelprijs: € 29,90). Onze Taal-prijs: € 25,90. België: € 28,90. Bestelcode: boekwoorden.

Taal-top-100

Taal-top-100 is een handzaam, bondig en overzichtelijk boek, dat antwoord geeft op de meestvoorkomende vragen op het gebied van spelling, grammatica, woordkeuze en leestekens. De antwoorden zijn kort en duidelijk, en laten vaak zien hoe het in vergelijkbare gevallen moet. Tweede, herziene (en goedkope) uitgave.

Thuisbezorgd voor € 14,95

Taal-top-100 is een uitgave van Sdu Uitgevers (gelijmd, 221 blz.). Prijs: € 14,95. België: € 18,95. Bestelcode: top-100.

Spellingcursus op usb-stick

Spelling leren en oefenen op laptop of pc, dat kan met de digitale spellingcursus van communicatiebureau Hendriks Van der Spek en Onze Taal. In korte modules worden de belangrijkste onderwerpen van onze spelling uitgelegd: c's en k's, d's en t's, tussen-n en tussen-s, hoofdletters, aaneenschrijfgeregels, enz. Bovendien wordt er ingegaan op interpunctie en taalkwesties als *hen/hun* en *dat/wat*. Alle lesstof kan geoefend worden. De gehele cursus is in twee à drie uur te doorlopen en hij wordt afgerond met een eindtoets.

De spellingcursus wordt geleverd op een usb-stick van 1 GB (ook te gebruiken voor eigen data), en is geschikt voor alle besturingssystemen.

Thuisbezorgd voor € 17,50

De spellingstick kost € 17,50. België: € 18,50. Bestelcode: spellingstick.

Rijmelarij

Rijmelarij is een eenvoudig te spelen gezelschapsspel, waarbij het aankomt op rijmvaardigheid, woordkennis en een goed geheugen. Het spel bestaat uit 51 kaartjes met daarop een rijmklank – bijvoorbeeld *aus*, *oen* of *oos* – en het is de bedoeling om om beurten een woord te noemen dat daarop rijmt, tot er iemand met zijn mond vol tanden staat of een verkeerd woord noemt. De winnaar krijgt het kaartje; wie het eerst tien kaartjes heeft, wint het spel. Per beurt komen steeds twee spelers in actie, maar het spel kan ook in grote groepen gespeeld worden.

Thuisbezorgd voor € 10,95

Rijmelarij is een uitgave van Dubbel Zes. Prijs: € 10,95. België: € 11,95. Bestelcode: rijmelarij.

BESTELINFORMATIE

U kunt de boeken etc. bestellen door overmaking van het bedrag op een van onderstaande rekeningen o.v.v. de bestelcode en uw lidnummer of adres. Genoemde prijzen gelden voor Nederland dan wel België. Toezending gebeurt zonder verdere kosten.

Nederland: rekening 4265902 van het Genootschap Onze Taal in Den Haag.

België: postrekening BE97 0001 6355 6649.

Overige landen: prijs en bestelinformatie op aanvraag bij het secretariaat (administratie@onzetaal.nl).

Bijnamen in dialecten

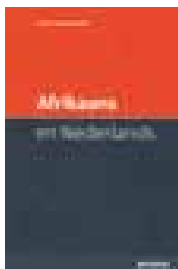
Bijnamen en scheldnamen en het al dan niet onverbloemd aanduiden van iemands karaktereigenschappen – dat is het onderwerp

van het elfde deel uit de reeks 'Het dialectenboek', getiteld *Sprekend van aard*. Het boek is verschenen ter gelegenheid van de dit voorjaar gehouden Dialectendag. Het bevat de die dag uitgesproken lezingen van onder anderen vloekspecialist Piet van Sterkenburg en Hagenees Sjaak Bral, plus bijdragen van 29 streektaalspecialisten uit Vlaanderen en Nederland, die allemaal bekijken hoe er in 'hun' dialect geschimpt en getypeerd wordt. Een aantrekkelijk vormgegeven bloemlezing van creatief en kleurrijk taalgebruik.

Thuisbezorgd voor € 20,-

Sprekend van aard is een uitgave van Stichting Nederlandse Dialecten/Variaties vzw (ingenaaid, 192 blz.). Prijs: € 20,-. België: € 26,-. Bestelcode: dialectenboek.

Afrikaans

Het *Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands* is het eerste grote vertaalwoordenboek voor deze twee talen. Omdat dat op het gebied van woordenschat nogal overeenkomen, is ervoor gekozen het Afrikaans en het Nederlands door elkaar heen op te nemen. Zo volgen op het Nederlandse *houtzagerij* het Afrikaans-Nederlandse *houvast/houvas* en het Afrikaanse *houvrou*. Deze opmerkelijke mix blijkt in de praktijk heel goed te werken.

Per taal worden er 60.000 woorden beschreven, ook met behulp van voorbeeldzinnen. Bestellers van dit woordenboek krijgen als premie een Prisma-taalgidsje cadeau, naar keuze Frans (F), Duits (D), Italiaans (I), Spaans (S), Turks (T), Russisch (R) of Pools (P).

Thuisbezorgd voor € 70,-

Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands is een uitgave van Unieboek | Het Spectrum (gebonden, 2228 blz.). Prijs: € 70,-. België: € 83,-. Bestelcode: Afrikaans + eerste letter van gewenste taalgidsje.

Naïeve taalkunst

Zoon van een reclameman en een vertaalster – hoe zou ik geen zwak kunnen hebben voor reclametaal? Ik werd geen copywriter, zoals m'n vader stil hoopte, maar toen ik bij de krant ging werken, tipte hij me over onderwerpen op zijn vakgebied. Jaren zeventig, op reclamemakers werd een beetje neergekeken, collaboratie met het grootkapitaal en dergelijke. Hij vertelde over Karel Sartory, een copy-genie van voor de invasie van Amerikaanse bureauketens, toen Nederlandse reclamebureaus nog helemaal autochtoon waren. Sartory bedacht "baardwekend recinit", het ingrediënt waardoor Castella-scheerzeep zoveel beter was dan andere. En "Chief Whip op ieders lip!" Ik portretteerde hem begin jaren tachtig: een oude, eenzellige man in Halfweg, die jenever dronk onder het figuurzagen, op zolder.

En hij wees me op Dick Schiferli, die het woord *frisdrank* verzong, om af te zijn van *koolzuurhoudende limonade*. Toen er een campagne bedacht moest worden voor het rijwiel met hulpmotor verzong hij *bromfiets*. Ik filmde hem, ook vlak voor zijn dood, achter zijn oude bureau, terwijl hij de geboorte beschreef van woorden die we elke dag uitspreken.

In diezelfde documentaire – RVU, begin jaren negentig – zat een portret van de man die folders maakte voor de Schoenenreus. Voor elk model in het assortiment verzong hij een pakkende omschrijving. De zwarte brogue bijvoorbeeld was een "herenloopwonder". Andere voorbeelden ben ik vergeten. De Schoenenreus bestaat nog ("Ruim 1.700 enthousiaste medewerkers geven momenteel gestalte aan de Schoenenreusformule"), maar ze verzinnen geen namen meer voor hun schoenen, je ziet alleen een plaatje.

Van de week viel bij ons een "bewaar folder" in de bus. Knap, hoe je met één spatie een hele betekenislaag kunt toevoegen. Vier A5'tjes, samen op een A4'tje: www.spinstop.nl, www.partykist.nl, www.hcsclean.nl en www.dakgoot-reinigen.nl. Een terugkerend 06-nummer suggereert al dat we met één afzender te maken hebben, maar de stijl neemt elke twijfel weg. "Wij bieden u: spinnenoverlast, op afroep of periodieke basis." "Boeidelen/gevelbeplating: op afroepbasis."

"Glasbewassing. U wilt toch ook aangenaam glas om achter te werken? Tevens is dit prettig om doorheen te kijken."

"Vervuilde dakgoot? Wij ontstoppen uw dakgoot, zodat het water stroomt, zonder dat het zich ophoopt. HCS verzorgt dit graag voor u."

"Rijtjeswoning vanaf € 50,- euro. Hoekwoning vanaf € 65,- euro. Appartement vanaf € 50,- euro. Bungalow vanaf € 95,- euro. Villa vanaf € 125,- euro."

"Burenkorting! Hoe meer burens, hoe meer korting!"

"Spinstop.nl. Milieuvriendelijke oplossingen tegen spinnenoverlast."

Naïeve schilderkunst met woorden. Ik bewonder de man achter dit mini-consortium. Een glazenwasser met ideeën.

"Draaimolens, suikerspin met popcorn, ballenbak, sumo worstelen, schminken. En nog veel meer ..." Dat is partykist.nl. "De Attractiespecialist." Die kwam er later bij.

Ambitie, expansie. Méér doen, het zit hem nu eenmaal in het bloed. Ramen, boeidelen, bladeren ... spinnewebben!

Hoeveel mensen met een gebrekkige taalbeheersing denken niet: zo'n folder maken, dat is niks voor ons, niet aan beginnen. Hij niet. Niks van aantrekken, uitrollen die handel. In de rechterbovenhoek van de Partykist-pagina staat een witomrande ster: "Huur ook eens een springkussen!"

Schiferli en Sartory zouden hem prijzen.

Jan Kuitenbrouwer

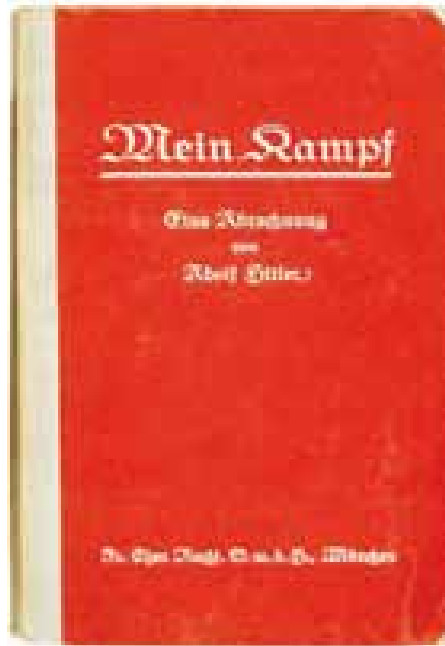
‘Vergeleken met Hitler’

BARBARA SNEL - STUDENT NEDERLANDSE TAAL EN CULTUUR AAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN

In 2007 was Geert Wilders in het nieuws met een controversieel voorstel: hij wilde de Koran verbieden. Het werk zou volgens hem oproepen tot geweld, net als “dat andere fascistische boek” uit de wereldgeschiedenis, geschreven door Adolf Hitler. De media meldten: “Wilders vergelijkt de Koran met Mein Kampf”. Strikt genomen is deze mededeling dubbelzinnig, en dat zit ’m in dat werkwoord *vergelijken*.

Vergelijken betekent volgens Van Dale allereerst: “naast elkaar stellen, in verband met elkaar beschouwen om overeenstemming of verschil vast te stellen”. Als je op deze manier twee boeken met elkaar vergelijkt, mondt dat uit in een lijstje van overeenkomsten en verschillen. Toch zal niemand Wilders naar de uitkomst van zijn vergelijking vragen; het is immers duidelijk dat hij niet verwijst naar de verschillen tussen de boeken, maar slechts naar de overeenkomsten die hij meent te zien.

Wat Wilders deed, lijkt meer op de tweede betekenis die Van Dale van dat woord geeft: “door middel van het genoemde beeld uitdrukken, toelichten, voorstellen”. De voorbeelden die het woordenboek hierbij noemt (“de jeugd met de lente, het leven met een reis, de grijsheid met de winter vergelijken”) zijn gevallen van beeldspraak: door middel van de vergelijking worden abstracte begrippen iets concreter gemaakt. Wilders maakt hier op een bij-

zondere manier gebruik van: hij maakt met de vergelijking vooral zijn méning concreter. Door de Koran op één lijn te stellen met *Mein Kampf* wordt immers direct een negatief beeld opgeroepen.

Hoe vaak komt dit gebruik van *vergelijken* voor? Om dat te onderzoeken heb ik op het internet gezocht naar zinnen waarin een vervoeging van het werkwoord voorkwam. Meer dan 500 zinnen hiervan heb ik vervolgens geanalyseerd. En wat bleek? In maar liefst 91 gevallen werd *vergelijken* gebruikt om een mening te geven, zoals in:

- Michael Jackson vergeleek zichzelf met Gandhi, Moeder Theresa, Martin Luther King, prinses Diana en Peter Pan.
- Gamer vergelijkt het spelen van World of Warcraft met een nieuwe vriendin.
- Saddam vergeleek zichzelf met de grootste Mesopotamische koning uit het verleden.

Bovenstaande zinnen hadden tot doel een positieve lading mee te geven, maar 85% van de treffers was negatief:

- Ayaan Hirsi Ali vergelijkt een minaret met een swastika.
- Duitse econoom vergelijkt kritiek op managers met Jodenvervolgung.
- Britse minister vergelijkt taliban met nazi's.
- Khamenei vergelijkt Bush met Hitler.

En ga zo maar door ...

Als je naar alle zinnen met *vergelijken* kijkt, springt één ding direct in het oog: het grote aantal vergelijkingen met nazi-gerelateerde zaken. Om precies te zijn gaat het om 41 van die 91 zinnen. Hitler wordt binnen onze maatschappij kennelijk ervaren als het allerergste wat je je kunt voorstellen. Iets wat met Hitler, zijn boek of zijn regime vergeleken kan worden is zó slecht, dat behoeft verder geen betoog. ■

Lezer maar geen lid?

Onder onze lezers zijn ook veel méélezers. Misschien bent u zelf wel zo iemand die *Onze Taal* doorgeschoven krijgt van vrienden, familie of collega's. Als dat zo is, dan mist u wel wat. Want als *Onze Taal*-abonnee bent u vanzelf ook lid van het Genootschap Onze Taal, en kunt u dus gebruikmaken van de diensten voor leden. Bovendien krijgt u het tijdschrift altijd vers van de pers op de mat. En u steunt er het genootschap mee. Voor de prijs hoeft u het niet te laten, want voor jaarlijks tien kleurrijke, leerzame en leesbare nummers betaalt u slechts € 31,-!

Word nu abonnee en ontvang de 6 nummers van juni tot en met december 2011 voor € 19,-. U krijgt dan het boekje *Merken worden woorden* van Van Dale-hoofdredacteur Ton den Boon cadeau.

Aanmelden: mail (administratie@onzetaal.nl) of bel (070 - 356 12 20) en verwijst naar deze aanbieding.

Publiek voor TatataTaal!

TatataTaal! is een nieuw taalprogramma van de NTR, waarin Erik van Muiswinkel en een wisselend drietal cabaretiers, schrijvers of dichters laten zien hoeveel plezier je met het Nederlands kunt hebben. Het publiek in de zaal bepaalt wie het best of het leukst is. De opnamen vinden plaats van 13 tot en met 18 augustus in in Haarlem, elke dag van 15.00 tot 18.00 uur. U bent van harte welkom! Aanmelden: TatataTaal@ntr.nl.

Teksten laten corrigeren

De Taaladviesdienst van het Genootschap Onze Taal corrigeert al 25 jaar teksten. Met onze taalkennis en ons taalgevoel, ons scherpe oog en onze praktische instelling kunnen wij ervoor zorgen dat uw tekst foutloos en prettig leesbaar is.

Wij letten voor u op:

- correcte spelling
- leestekens
- de juiste zinsbouw
- duidelijke verwijzingen
- aantrekkelijke formulering
- logische opbouw
- inhoudelijke juistheid

Wilt u weten hoe we u precies kunnen helpen? Vraag ons dan om meer informatie of een vrijblijvende offerte: 070 - 356 12 20 of taaladvies@onzetaal.nl

Congres Onze Taal 2011

Dit najaar wordt weer het tweejaarlijkse publiekscongres van Onze Taal gehouden, met lezingen en optredens die in het teken staan van het thema 'Taal leren'.

Voor wie het alvast in de agenda wil zetten: zaterdag 26 november, van ca. 10.30 tot 16.00, Chassé Theater, Breda.

In de komende nummers vindt u meer informatie, ook over de aanmelding.

Donaties 2011

Opnieuw hebben duizenden leden van Onze Taal bij het betalen van hun contributie (voor 2011) gehoor gegeven aan de oproep om het Genootschap Onze Taal te steunen met een (voor de inkomstenbelasting aftrekbare) extra donatie. Om precies te zijn: 3958 leden doneerden samen € 64.430.

Alle gevers afzonderlijk benaderen is nauwelijks mogelijk, vandaar dat het genootschap iedereen die een extra bijdrage leverde graag op deze plaats van harte wil bedanken. Uw steun is bijzonder welkom; hij stelt Onze Taal in de gelegenheid extra diensten aan te bieden aan de leden.

a

Van Aaf tot z

Goki goki

Mijn zoon (anderhalf jaar oud) noemt zijn vader 'Baba' en mij 'Aaf'. Dit vind ik uiteraard een beetje zorgelijk. Ik wil 'Mama' zijn, of op zijn minst ook 'Baba'. Maar ik wil niet 'Aaf' zijn. Te afstandelijk.

Toen ik jong was, in de jaren tachtig, wilden veel ouders dat hun kinderen ze bij hun voornaam noemden. Je vader en moeder waren niet meer papa en mama, maar ineens Jos en Anneke. Ook mijn vader heeft pogingen gedaan om ons hem 'Hugo' te laten noemen, maar wij werkten daar niet aan mee. Wij noemden hem koppig 'papa', en ik heb hem, toen wij een jaar in Amerika doorbrachten en ik ernstig verslaafd raakte aan de tv-serie *Little House on the Prairie*, zelfs een tijdlang 'Pops' genoemd.

Ik geloof dat het idee achter de voornamentrend was dat ouders en kinderen op gelijkwaardige voet met elkaar moesten communiceren. Gelukkig zijn we daarvan teruggekomen. Papa en mama zijn terug. Veel gezelliger.

Maar nu mijn zoon, Benjamin. Hij heeft zijn eigen wil, en dat is natuurlijk goed. Het is trouwens de vraag of hij met Baba inderdaad zijn vader bedoelt, en met Aaf mij. Hij roept beide woorden te pas en te onpas, en niet per se tegen ons. De enige die hij duidelijk aanspreekt, is zijn halfzusje. Zij heet Olivia, en hij noemt haar Olia.

Natuurlijk probeer ik hem het woord *mama* te leren, door constant naar mezelf te wijzen en dan 'mama' te zeggen (of eigenlijk: hard en dwingend te roepen). Maar hij laat zich er niet toe verleiden. Hij is sowieso niet zo genegen om woorden te leren. Als ik weer eens educatief 'poes!' zeg, of 'tomaatje!' of 'Rifka!' (de naam van zijn zusje), kijkt hij mij geamuseerd aan, alsof hij denkt: raar mens, die Aaf.

Dat je je hele leven bezig blijft met de taalontwikkeling van je kind, zie ik bij mijn vriend (nu 37 jaar) en zijn moeder (zij is 71). Mijn vriend zegt vaak 'okidoki', en zijn moeder ergert zich daar vreselijk aan. *Okidoki* vindt ze een verschrikkelijk dom woord. Hij zegt het ongeveer twintig keer per dag.

Laatst hoorde ik hem ook weer 'okidoki' zeggen. Kort daarna zei Benjamin, gezeten in zijn kinderstoel, ineens ook 'okidoki'. Nou ja, hij zei 'goki goki'. Maar het was duidelijk wat hij bedoelde. Ik heb dit onmiddellijk aan mijn schoonmoeder ge-sms't. Zij zint nu op manieren om haar kleinzoon van *okidoki* af te krijgen. En ik op manieren om door hem als mama aangesproken te worden.

Aaf Brandt Corstius

Onze taal is helder én subtiel, eenvoudig én rijk. Ook rijmen, tellen en schelden kunnen we als de beste. Dat we een hoge dunk hebben van het Nederlands, is dus terecht. Of toch niet? Gaston Dorren vergelijkt onze taal met de talen van de rest van Europa.

De efficiëntie van onze beleefdheidsvormen

Wat is het Nederlands toch een kernachtig-wellevende taal. We kunnen respect tonen met één tinkelend helder klankje: 'u'. *U* is onze beleefdheidsvorm. (Onze v-vorm, zoals taalkundigen zeggen; *jij* is de t-vorm – die letters verwijzen naar 'vousvoyeren' en 'tutoyeren'.) Misverstanden zijn met *u* niet mogelijk, want het woordje heeft maar één betekenis. Daar moet je elders in Europa eens om komen. Daar betekent de v-vorm vaak ook nog iets anders, hij is soms onhandig lang en een enkele keer ontbreekt-ie helemaal. Nee, onze taal steekt er weer eens met kop en schouders boven uit.

■ FLINKE KLAPPEN

De bekendste taal zonder v-vorm is er een die voor het overige nou juist bol staat van de beleefdheden, if you don't mind me saying so. Zou het Engels juist om die reden geen *u*-achtig woordje nodig hebben? Opmerkelijk genoeg gebruikt men ook geen v-vorm (meer) op nog twee eilanden die door de Britten bestuurd zijn geweest: Malta en Ierland. In het Ierse Gaelic wordt alleen de dorpspriester hier en daar nog respectvol met *sibh* aangesproken.

In Noord-Europa heeft het *u*-gebruik in de twintigste eeuw flinke klappen gekregen. Het woord bestaat nog wel, maar wordt weinig meer gehoord in het Zweeds, Noors, Deens, IJslands en Faerøers (samen aangeduid als de Noord-Germaanse talen). Voor een groot deel is dat een gevolg van informeler geworden omgangsvormen. In het geval van Zweden, waar het beleefde *Ni* in de jaren zestig behoorlijk rigoureuus verbannen is, was er nog iets anders aan de hand. De regels voor het netjes aanspreken van gesprekspartners waren zó ingewikkeld geworden (meneer, mevrouw? titel? achternaam? voornaam? een combinatie hiervan?) dat de meeste mensen een zucht van verlichting slaakten toen werd geopperd om voortaan iedereen gewoon bij de voornaam te noemen, en dus ook alleen maar *du* ('jij') te gebruiken.

In de rest van Europa is het mogelijk én gebruikelijk om elkaar met een v-

vorm aan te spreken. In veel talen vereist de beleefdheid dat men de ander als een groepje beschouwt en hem dus als 'jullie' aanspreekt. In het Frans is *tu* informeel en *vous* (dat naast 'u' ook 'jullie' betekent) formeel, in bijna alle Slavische talen vervullen *ti* (*ty*, enz.) en *vi* (*vy*, enz.) die 'formele' rol. Bretons, Welsh en Schots Gaelic, Fins, Albanees, Turks, Lets – hoezeer ze verder ook van elkaar verschillen, allemaal vinden ze het beleefd om mensen in de tweede persoon méérvoud aan te spreken.

De reden hiervoor is uiteraard vleierij: 'jij bent evenveel waard als meerdere gewone mensen', zoiets. Het Duits deed dat vroeger ook (*Ihr*). Maar wat heeft onze oosterburen er toch toe bewogen om de ander met de derde persoon meervoud (*Sie*) te gaan aanspreken? En, nu we het er toch over hebben: wat bracht de Italianen ertoe hun gesprekspartner, ongeacht diens geslacht, aan te spreken met een vrouwelijke derde persoon enkelvoud: *lei* ('zij'), *Lei* ('u')?

■ EDELHEID

Vleien kan ook anders. Noem de aangesprokene bijvoorbeeld 'meester, heer, baas'. Dat doen het Pools, het Litouws, het Portugees (*o senhor*) en het Roemeens (met het tijdrovende woord *dumneavoastră*). Of prijs zijn goede eigenschappen: genadig, excellent, edel. 'Jullie genade' is de letterlijke vertaling van de Spaanse v-vorm: *usted* is een radicale inkorting van *vuestra merced*. In het Italiaans was vroeger *Sua Eccellenza* in zwang. Dit vrouwelijke woord *eccellenza* ligt aan de oorsprong van de huidige gewoonte: het *Lei* dat nu de v-vorm is, verwees eerder naar de excellentie van de persoon in kwestie. Dat het Duits de derde persoon hanteert, komt door een soortgelijke ontwikkeling (via de hoofse vorm *Euer Gnaden*); het méérvoud is overgenomen van de oude v-vorm *Ihr*, die ook al meervoud was. Een vreemde ontwikkeling, maar zo is het volgens Duden, de Duitse Van Dale, gegaan.

En dan is er nóg een taal die de aangesprokene vleide door hem 'edel' te noemen – het Nederlands namelijk.

'Uwe edelheid' en 'UEdele' zijn voorlopers van het moderne 'u'. Dat verklaart waarom het Nederlands, net als het Italiaans en het Duits, bij *u* nu eens de derde persoon hanteert ('u heeft zich vergist'), dan weer de tweede persoon ('u hebt u vergist').

■ MENEER

Is de Nederlandse beleefdheidsvorm dus inderdaad de beste van Europa? Bijna, maar niet helemaal. Zeker vier Europese talen hebben een nog subtieler systeem, met drie aanspreekvormen: het Basisch, het Hongaars, het Roemeens en het Portugees. Zo kunnen Portugezen aardig beleefd *você* zeggen of nóg beleefder *o senhor* dan wel *a senhora* ('de heer', 'de dame').

Of hebben wij dat misschien ook? Niet vanwege het Belgisch-Nederlandse drietal *u*, *gij* en *jij* – dat laatste woordje is niet zozeer vertrouwelijker als wel 'noordelijker' dan *gij*. Maar vanwege zinnen als 'Wil meneer een kopje koffie?' Als we *meneer* hier als een persoonlijk voornaamwoord beschouwen, is het Nederlands misschien toch gedeeld eerste onder de beleefde Europese talen.

Dat Vlaanderen een Europese beleefdheidsprijs wint, is aannemelijk. Maar Nederland? Verrassend, zeer verrassend. ■

(advertentie)

Corrector gevraagd

Wie zou als vrijwilliger mijn roman-manuscript willen corrigeren en redigeren? Het boek gaat over een hindoemeisje dat in de koloniale tijd spoorloos verdwijnt uit Bihar (India) naar Suriname. U kunt contact opnemen met Dewn Bodha op 020 - 463 71 54 of k.bodha@kpnplanet.nl

Er zijn taalkwesties waarover heel verschillend kan worden gedacht. Taalkundige Frank Jansen behandelt iedere maand zo'n kwestie, en nodigt iedereen uit te reageren.

Moet je in een gesprek taalfouten corrigeren?

Taalfouten maken is menselijk. Iedereen zondigt weleens tegen de regels van de Nederlandse standaardtaal, en dat is op zichzelf ook niet zo erg. Maar als iemand zich met zo'n foutje belachelijk dreigt te maken, dan is het toch verstandig dat te corrigeren?

VOORSTANDER

Ja, natuurlijk moeten we dat in zo'n geval doen. Iedereen doet wel alsof een taalfoutje hier en daar niet uitmaakt, maar op dit punt tiert schijnheiligheid. We doen net alsof we niet horen dat iemand 'normaliter' zegt, of 'hij heb', maar we merken het wel. En het is helemaal verkneukelen en gniffelen geblazen als iemand het over 'twee vademeci' heeft. Dat is toch flauw? Het is toch eerlijker en productiever om elkaar zo veel mogelijk voor dergelijke uitglidders te

behoeden? Correctieve feedback is een krachtig instrument om iemands taalvaardigheid te verbeteren. Dat is onlangs nog gebleken uit onderzoek naar effectieve methoden om Nederlands als tweede taal te leren.

Veel bezwaren tegen correctie zijn eigenlijk gericht tegen de wijze waarop dat soms in gesprekken en discussies gebeurt: als vorm van persoonlijke aanval, om de ander als belachelijk en incompetent voor te stellen. Maar het kan ook anders:

- wacht op een gelegenheid om de foutenmaker apart te nemen;
- vraag eerst of hij prijs stelt op correctie;
- als dat zo is, corrigeer dan kort en zakelijk;
- kom pas in tweede instantie met een uitleg van de regel, als je vermoedt dat het aan regelkennis schort.

Iemand iets zinnigs bijbrengen zonder dat hij zich daar ongemakkelijk bij voelt – daar kan toch niemand bezwaar tegen hebben?

TEGENSTANDER

Iedereen gebruikt de taal op zijn eigen manier. Gelukkig maar, daar hebben we recht op. Wie iemand anders corrigeert, hoe goed zijn bedoeling ook is, maakt inbreuk op dat recht. Daardoor heeft elke correctie iets intimiderends en vernederends. Dat blijkt wel als je om je heen vraagt of mensen zich kunnen herinneren dat ze gecorrigeerd werden. Dan wil er nog weleens een traumatisch verhaal van lang geleden komen. Belangrijker is dat mensen met goede ideeën zo bang worden voor pijnlijke reprimandes dat ze er in gesprekken voortaan het zwijgen toe doen. En dat kunnen we ons niet veroorloven.

Bovendien zijn de resultaten van het onderzoek naar correctie bij moedertaalgebruikers niet zo eenduidig. Volgens de ene onderzoeker helpt het, volgens de andere niet. In het laatste geval kunnen er verschillende oorzaken in het spel zijn. Sommige foutenmakers zijn gewoon eigenwijs, andere niet geïnteresseerd in de mening van anderen. In weer andere gevallen is de correctie wel

simpel (verander *heb* in *heeft*), maar is de regel op grond waarvan dat moet moeilijker te doorgronden. Het gevolg kan zijn dat de gecorrigeerden van de weeromstuit andere fouten gaan maken (*ik heeft*).

Corrigeren bewijst de verbeteraar ook geen dienst. Iemand die bij elke fout die hij constateert, gaat dubben of – en zo ja, wanneer en hoe – hij die fout onder de aandacht van de brokkenmaker gaat brengen, had die energie beter aan de inhoud van de bijdrage kunnen besteden.

Wat vindt u ervan? Moet je in een gesprek taalfouten corrigeren?

Geef voor 4 juli uw mening op onze website: www.onzetaal.nl/homofkuit. Of stuur een briefkaart met 'in een gesprek taalfouten corrigeren' of 'in een gesprek taalfouten niet corrigeren' naar de redactie van *Onze Taal*, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag. In de volgende aflevering de uitslag. ■

Antwoorden Taaltest

(zie pagina 165)

A. Spelling

1. b. A4'tje
2. a. bagatelliseren
3. b. crème
4. c. grijnzend
5. a. Middellandse Zeeklimaat

B. Woordenschat

1. a. dwingen
2. c. meedogenloos
3. c. vitaal
4. c. zowel mannen als vrouwen

C. Zoek de fouten

1. Hou je van (...) je *twaalf-en-een-halfjarig* huwelijk, *dan* nodig je (...) uit voor een *gezamenlijk dagje uit*
2. *alweer*, *gefêteerd*, je weet dat (geen komma voor *dat*, eventueel wel voor *en*)

D. Extra

Endoniemen zijn buitenlandse aardrijkskundige namen zoals die in het land van herkomst gebruikt worden: London, Köln, Paris, Andalucía, etc. Daarnaast hebben talen meestal hun eigen variant van bekende buitenlandse geografische namen, en die vormen heten *exoniemen*; denk voor het Nederlands aan Londen, Keulen, Parijs en Andalusië.

Uitslag vorige stemming

In elke taal zijn er van die woordparen met een subtiel onderscheid, waarvan een van de twee vormen steeds meer voor beide betekenissen gebruikt wordt. Het paar *betreffende* (voorzetsel) en *desbetreffende* (bijvoeglijk naamwoord) is er zo eentje. Steeds meer schrijvers laten het stukje *des* weg in de *desbetreffende stukken*, onder wie de opstellers van het vwo-eindexamen Nederlands van dit jaar. Dat kwam hun op kritiek van scholieren te staan.

U bent het duidelijk met deze scholieren eens, zo bleek uit uw reacties op de 'Hom of kuit'-aflevering van vorige maand: een ruime meerderheid van 72 inzenders (67%) wil niet toegeven aan gemakzucht en vindt dat het onderscheid gehandhaafd moet worden. 35 inzenders (33%) vindt het verschil achterhaald en wil ervan af.

Nederlands spreken eis bijstand

Beheersing van de Nederlandse taal wordt een extra eis voor het krijgen van een bijstandsuitkering. Dat is een van de maatregelen die minister Kamp van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) onlangs presenteerde als reactie op het toegenomen aantal arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa.

De strengere taaleis geldt niet alleen voor hen, maar voor iedereen: "Aan de bijstandsuitkering wordt voor een ieder de voorwaarde gekoppeld dat wie de Nederlandse taal niet spreekt, zo snel mogelijk een cursus Nederlands moet volgen en goed afronden. Niet voldoen aan die voorwaarde leidt tot verlagen of stoppen van de bijstandsuitkering", aldus het ministerie van SZW.

De VVD pleit overigens al langer voor beheersing van het Nederlands als bijstandsvereiste. Begin vorig jaar diende de partij hiertoe nog een initiatiefwetsvoorstel in.

Actiegroep Duits opgericht

Vier toonaangevende Duitse organisaties in Nederland, waaronder het Goethe-Instituut, zijn een actiegroep begonnen om de teruglopende kennis van het Duits onder Nederlandse jongeren een halt toe te roepen. Andere initiatiefnemers zijn het Duitsland Instituut Amsterdam, de Nederlands-Duitse Handelskamer en de Duitse ambassade in Den Haag.

De actiegroep waarschuwt voor de gevolgen die een verarming van de Duitse taalkennis met zich meebrengt. "Naast het culturele verlies dreigen er ook economische consequenties als het ons niet lukt om scholieren sterker voor de Duitse taal te interesseren", aldus Ton Nijhuis, directeur van het Duitsland Instituut.

Met verschillende activiteiten, bijvoorbeeld een 'Dag van de Duitse taal', moeten leerlingen weer enthousiast gemaakt worden voor het Duits.

Corrigeren taalfouten zinvol

Het is nuttig om taalfouten te corrigeren van middelbare scholieren voor wie het Nederlands niet de moedertaal is. Dat concludeert Catherine van Beuningen in een onderzoek waarop zij onlangs promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam.

Aan het onderzoek deden 268 vmbo- en havo-leerlingen uit de Randstad mee. Zij schreven allemaal een tekst in hun tweede taal, het Nederlands. De leerlingen die feedback kregen, maakten in latere schrijfopdrachten minder fouten en schreven complexere teksten dan de leerlingen die het zonder feedback moesten doen.

De uitkomsten van het onderzoek zijn opvallend, omdat het nut van correctieve feedback overstreden is. (Zie voor deze kwestie ook 'Hom of kuit' op blz. 175.)

3½ woord per seconde overtuigt

Wilt u iemand overtuigen? Gebruik dan gemiddeld drie en een half woord per seconde, en neem elke minuut vier of vijf pauzes. Dat adviseren sociaal wetenschappers van de Universiteit van Michigan (Verenigde Staten). Voor hun onderzoek analyseerden zij 1400 telefoongesprekken die als doel hadden mensen deel te laten nemen aan een telefonische enquête. Wie sneller (of juist langzamer) sprak, minder pauzes (of juist meer) nam en erg enthousiast was, had bij deze opdracht aanzienlijk minder succes.

Inzet taalcoaches effectief

Het door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2008 begonnen 'Taalcoachproject' is succesvol. Dat blijkt uit onderzoek van beleidsonderzoeksbureau Regioplan in opdracht van datzelfde ministerie.

Het Taalcoachproject wordt uitgevoerd in het kader van het 'Deltaplan Inburgering' van het vorige kabinet. Het koppelt een inburgeraar aan een taalcoach: een Nederlandssprekende vrijwilliger die de inburgeraar helpt bij het leren van de Nederlandse taal en hem of haar wegwijs maakt in de Nederlandse samenleving.

Alle partijen ervaren een verbetering van de taalvaardigheid, zo meldt Regioplan. Bovendien blijkt door de regelmatige ontmoetingen het zelfvertrouwen van de inburgeraar toe te nemen, waardoor die meer Nederlands durft te spreken en meer naar buiten durft te treden.

En verder:

Onderwijs Eén op de zes Vlaamse leerlingen heeft aan het einde van het voortgezet onderwijs niet de vereiste minimumdoelen voor het vak Nederlands gehaald. Dat blijkt uit een peiling in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs onder bijna 4000 leerlingen.

Berode Op 26 april is op 79-jarige leeftijd Eugène Berode overleden. Berode was de eerste taaladviseur van de Vlaamse publieke omroep BRT, later VRT geheten. Bijna 25 jaar lang voorzag hij de omroepmedewerkers van taaladvies.

Typemachine De allerlaatste typemachine-fabriek in de wereld heeft haar deuren gesloten. De fabriek in de Indiase stad Mumbai zag de vraag naar schrijfmachines sterk dalen, doordat moderne communicatiemiddelen ook derdewereldlanden hebben veroverd.

Debatteren De Godelindeschool uit Naarden heeft het landelijke Basisschool Debattoernooi 2011 gewonnen.

Chinees In augustus begint het Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Nascholing van de Universiteit Leiden met de allereerste lerarenopleiding Chinees in Nederland. Al sinds 2004 wordt op middelbare scholen het vak Chinees aangeboden en sinds 2010 kunnen leerlingen er ook examen in doen.

Voor meer informatie zie www.onzetaal.nl/tamtam/enverder.php.

Hoort of ziet u taalverschijnselen die u lelijk, verwerpt, leuk, nieuw of anderszins opmerkelijk vindt? Laat het ons dan weten. Liefst per e-mail (redactie@onzetaal.nl, met vermelding van uw adres) of anders per reguliere post (Redactie Onze Taal, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag).

Metaal en ijzer

H.M. VAN VEEN - DEN HAAG

De woorden *metaal* en *ijzer* worden in toenemende mate met elkaar verwisseld. Zo valt geregeld te lezen dat een vliegtuig van ijzer is (terwijl dat een wel erg zwaar metaal is voor iets wat moet vliegen). In een uitzending van *Schooltv* hoorde ik iemand juist zeggen dat met magneten “metaal” uit het afval wordt verwijderd, maar metalen als goud, zilver, koper en tin blijven toch echt achter in het afval als je er een magneet boven houdt.

Gaat het hier om een niet meer te stuiten verandering in de omgangstaal of is het een begin van taalvervuiling waarbij nog herstel mogelijk is?

Snel

ADRIAAN PELS - DEN HAAG

In een normaal tempo iets opzoeken of doen, schijnt niet meer te kunnen. Voorbeelden van wat ik in één dag tegenkwam:

- ANWB-hoofddirecteur Van Woerkom over het jubileum van de Wegenwacht in de *Kampioen*: “... kijk snel op pagina 59!”
- Een aanbieding voor een stedentrip Parijs: “Lees snel verder ...”

- Over een paasontbijt bij de Pasta Company: “Reserveer snel.”
- Een tip over parkeren op Schiphol: “Ga snel naar (...) smartparking.”

Mensen, doe toch niet zo gestresst. Ga snel naar www.onthaasting.nl.

Ooit

JAN OTTENS - HILVERSUM

Ik heb begrepen dat het bijwoord *ooit* in de zin van ‘de snelste marathon ooit’ helemaal ingeburgerd is. Ik blijf me er desondanks aan ergeren. Volgens mij is het een gemakzuchtige vertaling van het Engelse *ever*. Een betwistbaar argument misschien. Wellicht nog betwistbaarder: ik vind het ook lelijk. Maar een krantenkop in *Nrc.next* van donderdag 17 maart levert een volmaakte illustratie van het beste argument: dat van de mogelijk tweërlei uitleg. Er staat “Europol rolt grootste pedonetwerk ooit op”. Je moet het artikel lezen om erachter te komen of het al gebeurd is of dat het nog gebeuren moet. *Ooit*.

Eén goede morgen

AAD VAN WESTEN - PIJNACKER

Tijdens het scheren 's ochtends heb ik altijd het *Radio 1 Journaal* aan staan. Zo hoor ik elke werkdag even na half acht het sportoverzicht van Tom van 't Hek, en dat is iedere keer weer prettig om naar te luisteren. Van 't Hek heeft kijk op de zaak, formuleert helder, en is eloquent, ad rem en beslist niet ongeestig. Er is alleen geregeld

een moment dat ik bijna uitschiet met mijn scheermes, en dat is als hij het presentatieduo begroet. Vaak zegt hij dan niet ‘Goede morgen’, en ook niet ‘Een goede morgen’, maar hij zegt: ‘Eén goede morgen’, dus met één als in ‘niet twee maar één’.

Waarom schuurt dit zo bij mij? Het is oubotaal, dat is de kern van de zaak, taal die ik heb horen gebruiken door ambtenaren die gortdroge vergaderingen probeerden op te leuken met telkens dit geintje. Het is taal van *Debiteuren crediteuren*, de beroemde reeks van *Jiskefet*. Heel misschien, zo beden ik opeens, bedoelt Van 't Hek het ook wel net zo: als pastiche van kantoormentaal – maar ik vrees toch dat dit niet zo is.

Van 't Hek bevindt zich trouwens in hoog gezelschap, want president Obama doet iets soortgelijks. Ook hij vervangt in onbepaalde lidwoorden de *eh*-klank heel vaak door de *ee*. ‘It was ‘ee’ very good decision’, zegt hij bijvoorbeeld. Gelukkig hoor ik Obama maar zelden tijdens het scheren.

De Hr. Ms. Tromp

WILCO KRAMER - HEERHUGOWAARD

Als marineschepen in het nieuws komen, schrijven veel journalisten dingen als: ‘De Hr. Ms. Tromp is vertrokken uit Den Helder.’ Maar *Hr. Ms.* is een afkorting van de bezitsvorm *Harer Majesteits*, wat betekent ‘van de Majesteit’. Het gaat kortom om een schip, in dit geval de Tromp, die aan de Majesteit behoort. Het lidwoord *de* is hier dus niet op zijn plaats. Juist is: ‘Hr. Ms. Tromp is vertrokken uit Den Helder.’ ■

g

Gesignaleerd

Fluisteraars

WALTER PIER - WASSENAAR

Alweer dertien jaar geleden had je de film *The Horse Whisperer*, in het Nederlands dankzij het boek ook bekend als *De paardenfluisteraar*, waarin Robert Redford een getraumatiseerd paard weer op het rechte spoor zet. Vervolgens was er vorig jaar opeens de zo populaire hondenfluisteraar Cesar Millan op tv, die liet zien hoe je je slecht opgevoede hond weer in het gareel krijgt (door heel zacht te blaffen).

Dat *fluisteraar* (in het Engels *whisperer*) blijkt een bruikbare term voor een soort mediator-therapeut-tussenpersoon, die kan communiceren met voor gewone

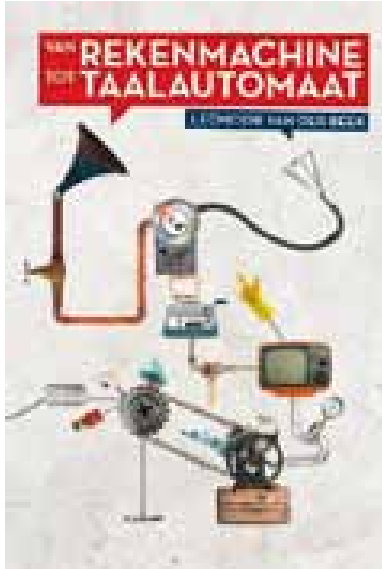
mensen niet te begrijpen levende wezens: behalve allerlei hondenfluisteraars vind je op internet zonder moeite bijvoorbeeld katten-, koeien- en bomenfluisteraars.

Maar het gaat verder, want een fluisteraar kan ons sinds kort ook helpen met mensen die we niet begrijpen: onlangs verschenen er boeken van een babyfluisteraar (de telepaat Derek Ogilvie), een klantenfluisteraar (managementcoach Jan van Setten) en een boek over ‘Haagse fluisteraars’, van politiek journalist Max van Weezel. We gaan er vast nog meer van horen, van de fluisteraar.

■
-fluisteraar: heel populair woorddeel.

'InZicht' licht u in over nieuwe boeken, congressen en lezingen in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

60 jaar computertaalkunde

Z e zijn niet meer uit het dagelijkse leven weg te denken: machines die kunnen omgaan met menselijke taal. We bellen met computers die ons verstaan en die terugpraten wanneer we iets zeggen, we laten onze spelling checken door een elektronische schoolmeester en we communiceren met Russen en Chinezen dankzij vertaalmachines als Google Translate. Al dit soort toepassingen vallen onder de taal- en spraaktechnologie (TST). De geschiedenis van dit vakgebied in Nederland en Vlaanderen is nu in opdracht van de afdeling alfa-informatica van de RU Groningen door computer-taalkundige Leonora van der Beek beschreven in *Van rekenmachine tot taalautomaat*.

Het boek laat de Nederlandse computertaalkunde beginnen in 1952 (hoewel de eerste werkende Nederlandse computer pas een jaar later in gebruik zou worden genomen). In dat jaar hield Adriaan van Wijngaarden zijn inaugurele rede als bijzonder hoogleraar in de wiskunde, en in die rede schetste hij een toekomst waarin computers zouden kunnen vertalen – hoewel hij er meteen bij zei dat er nog wat moeilijkheden te overwinnen waren voor het zover was.

Dat bleek wel te kloppen. De ontwikkelingen verliepen langzaam, en er waren enorme computers nodig om in onze hedendaagse ogen minuscule taken te verrichten. Maar naarmate de apparatuur beter en sneller werd, kwamen de resultaten en slaagde de TST erin steeds meer bruikbare industriële toepassingen te produceren. In de jaren negentig was er zelfs even sprake van een heuse taaltechnologische hausse, met de opkomst van het Vlaamse bedrijf Lernout & Hauspie (dat inmiddels weer ter ziele gegaan is). Tegenwoordig is de TST een vakgebied dat dankzij steeds intelligentere applicaties een grote impact heeft op de hele samenleving.

Van der Beek voerde voor dit boek gesprekken met de pioniers en de huidige grootheden van de TST. Hun herinneringen vormde ze om tot een boeiend relaas over gedreven wetenschappers die met welhaast prehistorische hulpmiddelen toch tot aansprekende resultaten kwamen.

Het boek is gratis verkrijgbaar, in papieren vorm of als pdf. Zie de website van de RU Groningen: www.let.rug.nl/vannoord/TST-Geschiedenis.

Van rekenmachine tot taalautomaat is een uitgave van de RU Groningen (ingenaaid, 205 blz.).

ISBN 978 90 816570 1 3

WEBSITES

Steeds meer aankopen, reserveringen en bestellingen worden via internet gedaan, en daarom gaan steeds meer ondernemers online. Maar omdat de concurrentie dat óók doet, is het zaak om de passerende klant vast te houden en tot een aankoop te bewegen. In *Verleiden op internet* legt copywriter en schrijftrainer Aartjan van Erkel uit wat de uiterlijke en inhoudelijke kenmerken zijn van een goede commerciële website, en hoe je moet schrijven voor internet (hou het kort, kom snel ter zake, wees helder en hanteer een losse toon). Het boek is vlot geschreven en geeft veel tips en voorbeelden.

Verleiden op internet. Hoe maak je een website onweerstaanbaar? is een uitgave van Van Duuren Management en kost € 19,95 (ingenaaid, 232 blz.). ISBN 978 90 8965 072 6

ZAKELIJK SCHRIJVEN

Kantoormensen die wel wat hulp kunnen gebruiken bij het schrijven van zakelijke teksten kunnen terecht in *Hand(ig) boek zakelijk schrijven*, van schrijftrainers Afke van der

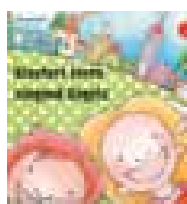

Horst en Jeanine Reuver. Het boek geeft voor allerlei tekstsoorten – van advertenties en adviesrapporten via nieuwsberichten, notulen en offerteaanvragen tot webteksten en zakelijke brieven en mails – de kenmerken (opbouw en indeling, stijl), tips, do's en don'ts, voorbeeldteksten en een stappenplan.

Hand(ig) boek zakelijk schrijven. Zakelijke teksten van A tot Z is een uitgave van Sdu Uitgevers en kost € 19,95 (gelijmd, 149 blz.).

ISBN 978 90 12 58253 7

ZINGEND ENGELS LEREN VOOR KLEUTERS

Wie zijn kleuter Engels wil leren, kan dat ook doen door middel van liedjes. In *Kleuters leren zingend Engels* zijn twintig liedjes en vier rijmpjes bijeengebracht,

waarmee “taalgevoel, woordenschat en enkele grondbeginselen van de grammatica” ontwikkeld kunnen worden. Alle liedjes zijn

geïllustreerd en zijn voor ouders en leerkrachten voorzien van een “vijfstappenplan” met spel-, oefen- en knutselideeën. De liedjes zijn bedoeld voor kinderen van 4 tot en met 7 jaar, en ze zijn te beluisteren op een bijgeleverde audio-cd.

Kleuters leren zingend Engels van Pauline Hendriks is een uitgave van Unieboek | Het Spectrum en kost € 19,99 (gebonden, 61 blz.).

ISBN 978 90 491 0433 7

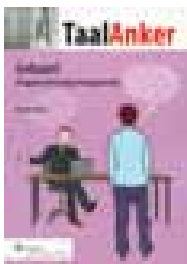
PRISMA-TAALGIDSJES

Prisma is een reeks taalgidsjes begonnen onder de titel 'Hoe zeg je dat in het ...' De boekjes op zakformaat bevatten 2600 veelgebruikte zinnen (inclusief uitspraak) over onderwerpen als kennismaking,

verzoeken, excuses, tijd, kleuren en maten, de weg vragen, eten, winkelen en autopech, plus een woordenboekje en enige grammaticale informatie. De taalgidsjes zijn er voor de talen Engels, Frans, Duits, Italiaans, Spaans, Turks, Russisch, Pools, Portugees en Nederlands, en kosten € 6,95 per stuk.

■ OMGAAN MET MANAGERSTAAL

In de (nogal prijzige) *TaalAnker*-reeks is een deeltje verschenen over managerstaal, het gewichtigdoenerige, verdoezelende en verhullende taalgebruik van leidinggevend. *Geba-zel* biedt een staalkaart van de (malle dan wel irritante) uitwassen hiervan, maar wil de lezers vooral laten zien hoe ze hiermee om moeten gaan: hoe vertaal je dat managersjargon, hoe reageer je erop en hoe kun je je chef toch laten zeggen wat hij eigenlijk bedoelt?

Geba-zel. Omgaan met lastige managerstaal van Berend Schilder is een uitgave van Kluwer en kost € 39,95 (gelijmd, 98 blz.). ISBN 978 90 130 8688 1

EN VERDER

- 'Nik-nak'-boekjes bevatten eenvoudige (voor)leesverhaaltjes voor kinderen van 3 tot en met 7 jaar. De boekjes bevatten veel plaatjes plus tekst in zowel het Nederlands als een vreemde taal (Engels, Frans, Turks, Pools, Russisch, Arabisch, Spaans, Bulgaars, Tsjechisch, Duits en Slowaaks). De prijzen liggen rond € 8,-. Bestellingen: Nik-nak.eu.
- *Veertig jaar studie Nederlands in Indonesië*, onder redactie van Kees Groeneboer e.a. Congresboek met de 31 voordrachten (in het Nederlands en in het Indonesisch) die op het gelijknamige congres in april 2010 werden gehouden. Budaya Universitas Indonesia, 641 blz. ISBN: 978 602 9054 06 4. Meer informatie: keesgroeneboer@eras-taal.or.id.
- *Debatteren. Winnen met woorden!* van Liesbeth Tetteroo en Johannes de Geus. Kaartenwaaier met checklists voor het in debatten, discussies en onderhandelingen mondeling beargumenteren, onderbouwen en verdedigen van meningen, voorstellen en keuzes. Waaier met 22 kaarten. Uitgeverij Thema, € 15,95. ISBN 978 90 5871 436 7

AGENDA

- Op 17 en 18 juni vindt in Groningen de TABU Dag plaats, een internationale taalkundeconferentie met een gevarieerd programma voor onderzoekers, studenten en andere geïnteresseerden. Zie www.let.rug.nl/tabudag.
- Op 30 juni wordt in Nijmegen de 'Nationale bijspijkerdag zinsontleding' gehouden, die in de eerste plaats gericht is op docenten Nederlands of vreemde talen. Meer informatie: www.ru.nl/ils/nascholing/cursusaanbod/nationale/. ■

Zie voor meer evenementen Onzetaal.nl/agenda.

Wie zijn de andere lezers van *Onze Taal*? Maandelijks portretteren we er een.

SAMENSTELLING: REDACTIE ONZE TAAL

Naam Tonio van Vugt.
Woonplaats Rotterdam.
Geboren 28 juni 1967.
Beroep Illustrator, vormgever, tekstschrijver en hoofdredacteur van *Zone 5300*, tijdschrift voor Strips, Cultuur & Curiosa.
Partner, kinderen Samenwonend.
Opleiding Vwo en Willem de Kooning Academie (toen nog Academie voor Beeldende Kunsten Rotterdam geheten).
Hobby's/vrije tijd Muziek, strips en film, al moet worden gezegd dat vrije tijd en beroep elkaar behoorlijk overlappen.
Onze Taal-lid sinds 2003.
Waarom werd u lid? Ik trof een exemplaar op de wc van een studio die ik deel met anderen, en was meteen gegrepen.
Andere tijdschriften Dat zijn er veel – ik ben tenslotte tijdschriftmaker. Voornamelijk: *Uncut*, *Mojo*, *The Word*, *The Believer*, *Schokkend Nieuws*, *SFX*, *Empire*, *Volkskrant Magazine*, *VPRO Gids*, *Gonzo Circus*. Verder koop ik heel veel los, vooral in het buitenland, ter inspiratie.
Krant Nrc.nl.
Televisie Ik kijk voornamelijk naar het journaal, nieuwsprogramma's en documentaires. Series en films zie ik zonder uitzondering op dvd.
Radio Mijn gigantische cd- en vinyl-collectie en internet hebben dit medium overbodig gemaakt.
Boek Als ik moet kiezen: *Fear and Loathing in Las Vegas* van Hunter S. Thompson. Maar een favoriete Nederlandse schrijver blijft Godfried Bomans.
Website Allmusic.com, Imdb.com en natuurlijk onze eigen website, Zone5300.nl.
Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? 'Ruggespraak' en 'Taalergernissen'.
Wat zelden? Uiteindelijk lees ik vrijwel alles, maar artikelen over lesmethodes staan wat verder van mijn bed.
Favoriete *Onze Taal*-artikel Een artikel waar ik veel plezier aan beleefde, is dat over middenstandspoëzie van Ed Schilders (oktober 2009). Maar in de negen jaar dat ik *Onze Taal* lees, zijn er veel meer geweest.
Wat mist u in het tijdschrift? Er mag

Foto: Heini Scheepers

van mij wel iets meer met het beeldverhaal (of graphic novel) worden gedaan – daar liggen nog veel onderwerpen, zoals de specifieke problemen van het vertalen binnen krappe tekstballonnen en de keuzes die dan moeten worden gemaakt.

Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Etymologie, taaltrends en literatuur.

Aantrekkelijkste taaltrend Het ontstaan (of bedenken) van nieuwe woorden voor nieuwe begrippen.

Ergerlijkste taaltrend Het verregaande misbruik van het woord *meest* in de overtreffende trap, zoals in *meest vreemd* en *meest groot*. Wat volgt? *Meest veel?*

Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Met grote regelmaat, ik ben immers redacteur! Maar dat is in teksten. In het dagelijks leven verbeter ik vooral hen die vragen of ik vegetarisch ben. "Ik eet vegetarisch," zeg ik dan, "maar ik ben een vegetariër van vlees en bloed."

Welke taalfout maakt u stiekem bewust tóch? Nou, bewust ... Ik weet dat ik weleens goochel met klemtonen. Dan zeg ik 'festíval' in plaats van 'féstíval' – of was het nou precies andersom?

Beste taalgebruiker Hij is al eerder genoemd in deze rubriek: Kees van Kooten.

Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Die belachelijke tussen-*n*-regel afschaffen. Een pannenkoek wordt maar in één pan gebakken.

Lelijkste woord *Gedoogkabinet*. Ik ben me ervan bewust dat dat voornamelijk een inhoudelijk oordeel is.
Mooiste woord Laat ik een lans breken voor het kofferwoord *melanchelukkig*, dat twee vriendinnen van mij onlangs bedachten, voor het gevoel dat uit gelijke delen geluk en verdriet bestaat. *Portemanteau*, een ander woord voor *kofferwoord*, is trouwens ook heel mooi. ■

De ontrouw vindt plaats in de woonplaats van één van u beide.

Uitleg ondertrouwprocedure website gemeente Nijkerk

Nederlands record hoogspringen voor Fransen

Remona Fransen heeft vrijdag op de eerste dag van de Europese indoorkampioenschappen het Nederlands record hoogspringen in twee etappes op 1,92 meter gebracht.

Nu.nl

Onder bedreiging van een vuurwapen moest ze haar tas met daarin de scriptie, haar fiets en portemonnee afstaan.

NOS Teletekst

Jongen geboren in vossenhol

In de vossenburcht in de Oostvaardersplassen, waar met webcams het reilen en zeilen van een vossenpaar te volgen is, is gisteren om 09.42 uur het eerste jong geboren.

De Gelderlander

Verkeersbord Moerdijk

Onze snackbar is dagelijks geopend tot sluitingstijd

Advertentie in dorpsblad W4

Wie er nog aan twijfelde dat de Russen hun gas als economisch wapen gebruiken, is na de laatste onthulling van de klokkenluidersite WikiLeaks een illusie rijker.

de Volkskrant

Win taart met mama erop!

Kinderen maken zaterdag 7 mei kans om een taart met een foto van henzelf én hun moeder erop te winnen.

Streekblad Zoetermeer

Bordje Roermond

Justin Bieber helpt slachtoffer pesten

Msn.com

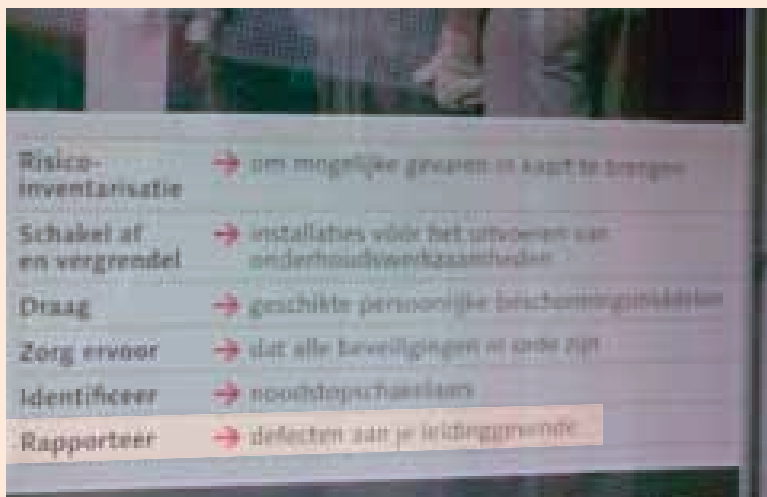

Foto: E. Bosch

NASA kiest drie kandidaten voor onbemande ruimtemissie

Het Amerikaanse ruimteagentschap heeft drie wetenschappelijke projecten geselecteerd waarvan er eentje in 2016 wordt gelanceerd. De kandidaten hebben een planeet, een maan en een komeet als reisdoel.

Astronieuws.nl

Affiche bedrijf